

VOL AMBITIE OP WEG NAAR TRANSITIE

INHOUDSOPGAVE

Programma Energietransitie 2016-2019 – De tussenstand	5	Actielijn 2: Duurzame energie	30
Aanleiding: Stilstaan en vooruitkijken	5	Ruimte voor nieuw beleid duurzame energie	31
Noodzaak tot voortzetting ambitieuze aanpak	6	<i>Wat mag u nog van ons verwachten?</i>	32
Energietransitie met oog voor landschap en maatschappij	6	<i>Analyse</i>	32
Kansen	7	Wind op land	33
Ontwikkelingen	7	<i>Kleine windmolens in buitengebied</i>	33
Complexiteit	7	<i>Wat mag u nog van ons verwachten?</i>	34
Programmaopzet en resultaten	9	<i>Analyse</i>	34
<i>Resultaten</i>	9	Wind op zee	35
Actielijn 1: Energiebesparing	19	<i>Analyse</i>	36
Energiebesparing bij bedrijven	20	Zonneparken	36
<i>Provinciale bedrijven</i>	20	<i>Wat mag u nog van ons verwachten?</i>	36
<i>Gemeentelijke bedrijven</i>	21	<i>Analyse</i>	37
<i>Kennisnetwerk</i>	21	<i>Voorstel</i>	37
<i>Wat mag u nog van ons verwachten?</i>	21	Duurzame warmte	38
<i>Analyse</i>	21	<i>Analyse</i>	39
Energiebesparing energie-intensieve industrie Eemsdelta:		<i>Voorstel</i>	39
potentieel benutten	23	Gas 2.0	40
<i>Wat kunt u nog van ons verwachten?</i>	24	<i>Analyse</i>	40
<i>Analyse</i>	24	Stimuleren lokale initiatieven	41
Energiebesparing in woningen	25	<i>Wat mag u nog verwachten?</i>	42
<i>Wat mag u nog van ons verwachten?</i>	25	<i>Analyse</i>	42
<i>Analyse</i>	25	Actielijn 3: Veranderen energiesysteem	44
<i>Voorstel</i>	26	Waterstof	45
Energiebesparing in overheidsgebouwen en –accommodaties	27	<i>Groene waterstof</i>	45
<i>ProGrESCO</i>	27	<i>Wat mag u nog van ons verwachten?</i>	46
<i>Analyse</i>	28	<i>Analyse</i>	46
<i>Voorstel</i>	28	<i>Voorstel</i>	46

Energiesysteem 2.0	47
<i>Analyse</i>	48
<i>Voorstel</i>	48
Internationalisering	49
<i>Analyse</i>	50
<i>Voorstel</i>	50
Randvoorwaarden en organisatie	52
Lobby	53
<i>Wat mag u nog van ons verwachten?</i>	54
<i>Analyse</i>	54
Kennis	55
<i>Analyse</i>	55
<i>Voorstel</i>	55
Financiële ondersteuning energie-initiatieven	56
<i>Revolverend Fonds: Fonds Nieuwe Doen</i>	56
<i>Wat mag u nog van ons verwachten?</i>	56
<i>Analyse</i>	57
Energietransitie als integraal thema	59
Eigen organisatie	60
<i>Wagenpark</i>	60
<i>Bewustwording medewerkers</i>	60
<i>Hergebruik gras</i>	61
Duurzame infrastructuur en duurzaam vervoer	61
<i>Infrastructuur</i>	61
<i>Vervoer</i>	62
Koppeling met de vergroening van de industrie	64
Ondergrond: warmte-koudeopslag en geothermie	64
Erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap	65
Leefbaarheid	65

PROGRAMMA ENERGIETRANSITIE 2016-2019

DE TUSSENSTAND

Aanleiding: Stilstaan en vooruitkijken

Bij de vaststelling van het programma Energietransitie 2016-2019 is toegezegd u halverwege de uitvoeringsperiode een tussenrapportage aan te bieden. Met gepaste trots presenteren wij u de tot nu toe behaalde resultaten. Uit deze rapportage blijkt, dat het grootste deel van de doelen gehaald lijkt te worden: we zijn goed op weg! In deze tussenrapportage zijn de resultaten per actielijn van het

programma Energietransitie geanalyseerd en geëvalueerd. De rapportage beperkt zich echter niet tot het programma: ook binnen de overige provinciale beleidsdomeinen zijn immers belangrijke ontwikkelingen op het gebied van de energietransitie in gang gezet. Deze zijn in lijn met het oorspronkelijke programmadocument afzonderlijk verwoord in het hoofdstuk 'Energietransitie als integraal thema'. Verder stellen we vast dat de opgedane ervaringen - niet alles loopt

volgens plan - en diverse externe ontwikkelingen aanleiding geven (of hebben gegeven) tot intensivering en bijstelling. Het gaat hier om bijstuuringsvoorstellen voor de kortere termijn. Voor de middellange termijn voorzien we, uitgaande van de huidige inzichten, de noodzaak tot herijking en actualisatie van beleid. Hierin zullen, naast de consequenties van het nieuwe nationale Klimaatakkoord, ook de uitkomsten van de gesprekken met het Rijk over Nieuw Perspectief voor Groningen een rol spelen. Ook al zijn de uitkomsten van deze gesprekken nog niet bekend, energietransitie is een van de hoofdonderdelen en dit zal dan ook invloed gaan hebben.

Vanzelfsprekend wisselen we over dit geheel graag met u van gedachten. Inhoudelijk wanneer we deze evaluatie bespreken, en vervolgens bij de Voorjaarsnota voor de financiële consequenties. Niet de gehele gewenste extra investering zal bij de Voorjaarsnota worden ingediend. Waar mogelijk brengen we de vraag onder bij de gesprekken die we met regio en het Rijk voeren over Nieuw perspectief voor Groningen. Bij de Voorjaarsnota doen wij u een voorstel voor de dekking van €200.000.

Noodzaak tot voortzetting ambitieuze aanpak

Versnelling van de energietransitie is nodig om klimaatverandering tegen te gaan. Om de opwarming van de aarde te beperken, moeten we minder broeikasgassen uitstoten. Dit betekent, dat:

- we *minder* energie moeten gebruiken
- en dat *meer* energie uit *hernieuwbare* bronnen moet komen

Daar komt nog bij dat we in Nederland versneld afscheid nemen van het aardgas. We verminderen daarmee de belevingsproblematiek in Groningen, maar creëren tegelijkertijd een extra uitdaging om aardgas

te vervangen door duurzame energie. Groningen heeft de ambitie dat in 2035 60% uit duurzame bronnen komt en dat in 2050 alle in onze provincie gebruikte energie duurzaam is opgewekt. Voor onszelf zijn we strenger: waar de provincie direct invloed heeft, stoten wij in 2035¹ netto geen broeikasgassen meer uit voor onze energievoorziening.

Ons Programma Energietransitie heeft de planhorizon op 2020 gesteld: dan dient 21% uit duurzame bronnen te komen. We kijken natuurlijk ook verder vooruit. Zo is - in samenspraak met inwoners, gemeenten en andere partijen - nieuw beleid in voorbereiding voor het aanwijzen van ruimte voor duurzame energie. Ook zetten we sterk in op vergroening van de chemie en verduurzaming van de mobiliteit. Meerdere overwegingen maken dat Groningen een groot belang hecht aan een spoedige migratie naar een nieuw energiesysteem.

Energietransitie met oog voor landschap en maatschappij

Energietransitie heeft een grote impact op onze samenleving en op onze omgeving.

De wijze waarop we onze huishoudens voorzien van energie verandert. We koken in de nabije toekomst niet meer op gas. Huizen zullen beter geïsoleerd zijn en op een andere manier verwarmd worden. De overheid heeft daarin een faciliterende rol, maar ook van woningbouwcorporaties en huiseigenaren worden belangrijke inspanningen gevraagd.

Verder zijn we gewend geraakt aan een nauwelijks zichtbare energievoorziening. Dat verandert. De ruimtelijke impact van zonneparken en windmolens is groot. Groningen is een mooie provincie en dat vraagt dus om zorgvuldige keuzen.

¹ Voor het treinvervoer zal het jaar 2035 niet gehaald worden.

Kansen

De noodzaak om over te stappen op andere bronnen van energie wordt in onze provincie, gegeven de bevingenproblematiek, extra gevoeld.

Dat laat onverlet dat we de positie van Groningen als energieprovincie willen behouden en willen verstevigen. Een krimpende gasector heeft ook invloed op economische variabelen, waaronder werkgelegenheid en investeringen. Door een koplopersrol in de energietransitie in te nemen, leveren we een waardevolle bijdrage aan nationale ambities en kunnen we ervoor zorgen dat de bedrijvigheid en het aantal banen in de duurzame energiesector in onze provincie groeien.

Verder veranderen de rol en betrokkenheid van inwoners in de energievoorziening. Dit zien we als een kans om de regio zoveel mogelijk voordeel te geven van de opwek van energie. Door het vervolg van de energiedialoog en de gesprekken in de regio over de voorwaarden van een maatschappelijke tender, zoeken we naar een maximaal maatschappelijk verdienmodel. Onderdeel van dit proces is het vergroten van het bewustzijn over het nut en de noodzaak van de energietransitie. Bovendien willen we zoveel mogelijk Groningers betrekken en laten profiteren van de duurzame energie.

Groningen heeft alles in zich om voortrekker te zijn in de energietransitie: de infrastructuur, de kennis, het draagvlak, een goede positie in het (inter-)nationale netwerk, de geografische positie aan de Noordzee en de nabijheid van Duitsland.

Ontwikkelingen

De ambities die we voor het Programma Energietransitie hebben vastgesteld, zijn onder andere gebaseerd op de afspraken die in Parijs zijn

gemaakt en op de nationale doelstelling die Nederland vanuit de EU opgelegd heeft gekregen. Er heeft zich in de afgelopen twee jaar een aantal belangrijke ontwikkelingen voorgedaan.

Zo wil de nieuwe regering de uitstoot van CO² al in 2030 met 49% (met uitloop naar 55%) terugdringen. Via het Klimaatakkoord, waarover momenteel onderhandeld wordt, wordt bepaald hoe Nederland aan die doelen gaat werken. Te voorzien is dat meer nog dan voorheen CO²-reductie speer- en ijkpunt van beleid zal worden. Dit zal landen in Regionale Klimaat- en Energiestrategieën.

Naast deze ontwikkeling is een aantal andere ook van invloed. In Groningen neemt de ontwikkeling van zonneparken een omvang aan die een serieuze aanvulling wordt in de energiemix. De kosten van windenergie op zee zijn zeer snel afgenomen. Ook de ontwikkeling van de waterstofagenda heeft in zeer korte tijd een versnelling doorgemaakt. Meer nog dan voorheen scheppen deze ontwikkelingen mogelijkheden tot systeem- en keteninnovaties, waarbij de energietransitie als katalysator werkt. Dat komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in de mogelijkheden tot vergroening van de chemie.

Complexiteit

De provincie speelt meerdere rollen in de energietransitie. Zo hebben wij een rol in de ruimtelijke ordening en als toezichthouder en handhaver op energiebesparing voor de bedrijven waar de provincie bevoegd gezag voor is. Daarnaast kunnen we invloed uitoefenen via onze inkoop en aanbesteding, of vanuit onze rol als subsidieverlener. Veel vaker hebben we geen wettelijke rol en stellen we ons op als facilitator of agenderen wij een onderwerp bij partijen in het relevante netwerk zoals bij Rijk, gemeenten of de netbeheerders. Dat vraagt intern en extern zorgvuldige communicatie en verwachtingsmanagement.

We menen dat de provincie Groningen zich stevig op de kaart heeft gezet. Dat komt in ieder geval door onze strategische inzet op nationale doelstellingen (denk aan 'De Groene waterstofeconomie van Noord-Nederland' en het 'Gronings bod'), maar ook doordat wij de daad bij het woord voegen. Zo ligt Groningen als een van de weinige provincies op koers om de taakstelling van 855,5MW aan wind op

land tijdig ruimtelijk mogelijk te maken. Daarnaast produceert de provincie Groningen substantieel meer hernieuwbare energie dan Nederland gemiddeld. Dat geeft ons als gesprekspartner een bijzondere status in het netwerk van overheden, bedrijven, netwerkbedrijven en kennisinstellingen. Ook in termen van werkgelegenheid(-ontwikkeling) levert het ons veel op.

Programmaopzet en resultaten

In het Programma Energietransitie 2016-2019 onderscheiden we drie actielijnen met daarin de volgende accenten:

ACTIELIJN 1:

ENERGIEBESPARING

Binnen energiebesparing richten we ons vooral op (energie-intensieve) bedrijven, omdat daar de grootste winst te behalen valt. Verder kijken we naar de gebouwde omgeving, vooral in het aardbevingsgebied, want daar is verduurzaming te koppelen aan versterking. Ook spannen we ons in voor energiebesparing in onze eigen gebouwen en helpen we gemeenten hierbij.

ACTIELIJN 2:

DUURZAME ENERGIE

Voor de ontwikkeling van duurzame energie gaat de aandacht van de provincie vooral uit naar wind op land, zonneparken, duurzame warmte en biogas. Ook het vormgeven van nieuw beleid voor duurzame energie is belangrijk in dit programma. Wind op zee is een verantwoordelijkheid van het Rijk, maar we voeren wel een actieve lobby voor de aanwijzing van meer windgebieden boven de Wadden. Biomassa levert nu de grootste bijdrage aan duurzame energie in de provincie. We ondersteunen lokale energie-initiatieven, omdat deze essentieel zijn voor de energietransitie op de lange termijn en omdat ze bijdragen aan draagvlak.

ACTIELIJN 3: :

VERANDEREN ENERGIESYSTEEM

Een groter aandeel duurzame energie, heeft grote gevolgen voor het energiesysteem. Het moet pieken en dalen in vraag en aanbod van energie goed op elkaar af kunnen stemmen. Onze focus bij het veranderen van het energiesysteem ligt op waterstof, smart grids, energieopslag en warmtenetten. Onze (over de provinciegrens gedeelde) ambitie is Noord-Nederland en Noordwest-Duitsland te positioneren als Europese energieregio en ons in te zetten voor de aanlanding van stroom van Duitse windparken in de Eemshaven.

RANDVOORWAARDEN EN ORGANISATIE

We zetten in op samenwerking met relevante partijen en voeren een actieve lobby bij het Rijk. Verder zetten we in op kennisontwikkeling en -deling en geven we zelf het goede voorbeeld voor energiebesparing en het gebruik van duurzame energie. Ook belangrijk: een professionele organisatie aan provinciezijde, zowel kwantitatief als kwalitatief op niveau.

Om onze ambities waar te kunnen maken, hebben we in het programma duidelijke keuzes gemaakt:

- We richten ons op die onderwerpen waar wij invloed op hebben (focus);
- We maken ruimte voor duurzame energie (beleidskeuze);
- We werken in de energietransitie zoveel mogelijk samen met onze omgeving (samenwerking).

Naast focus verdient ook wendbaarheid aandacht, om mee te kunnen bewegen met de actuele ontwikkelingen. De meest effectieve weg naar realisatie van onze ambitie hangt immers sterk af van technologische, maatschappelijke en beleidsontwikkelingen. Deze ontwikkelingen doen zich in rap tempo aan ons voor.

RESULTATEN

De binnen en buiten het programma geboekte resultaten vindt u terug onder de diverse actielijnen. In onderstaande tabel wordt een aantal van de belangrijkste resultaten weergegeven:

ACTIELIJN	
ENERGIEBESPARING	
Intensivering energiebesparing bij bedrijven vanuit VTH	Vergunningverlening, toezicht en handhaving energiebesparing bij bedrijven binnen de Omgevingsdienst Groningen opgestart. De eerste bedrijven zijn aangeschreven om hun energiegebruik in kaart te brengen en gemeenten aangezet tot inventarisatiefase. Het gaat in totaal om 800 bedrijven onder provinciaal toezicht, en 600 bedrijven onder gemeentelijk toezicht.
Energiebesparing Energie-intensieve industrie Eemsdelta	Acht energie-innovatiestudies uitgevoerd bij energie-intensieve industrie. De overige bedrijven in deze categorie zijn aangeschreven.
Energiebesparing gemeenten met Gresco-aanpak	<p>Provinciaal Groninger Energie Service collectief (Progresco) in opbouw: 'shared service' voor slimme financiering voor energiebesparing in gemeentelijke gebouwen. Indien de gemeenten participeren kan de aanbesteding van de dienst in 2018 gepubliceerd worden</p> <p>15 gemeenten doen mee met het project 'energie slimme gemeentehuizen' waarbij hun energieverbruik real-time gemonitord wordt en ze tips voor energiebesparing krijgen. De niet-deelnemende gemeenten hebben al een monitoringtool in gebruik.</p>
Energiebesparing eigen gebouwen	Provinciehuis ging van energielabel E naar C en gaat in komende jaren met gevelrenovatie naar label A. De voorbereidende werkzaamheden voor de gevelrenovatie zijn in 2018 gestart.
Energiebesparing in woningen	Energieloket opgezet en succesvolle campagne isolatie-veiling.

ACTIELIJN	
DUURZAME ENERGIE	
Groningen koploper in opwek hernieuwbare energie	In 2016 was het aandeel hernieuwbare energie in Groningen 15,6%. In 2020 is het naar verwachting 34%, fors hoger dan het doel van 21%.
Nieuw ruimtelijk beleid zonneweides en daarmee gericht meer zonneweides mogelijk maken	Beleid voor zonneparken is vastgelegd in Omgevingsverordening en op basis hiervan stellen gemeenten gebiedsvisies op. Maatwerkmethode is succesvol.
	Op koers om doel 300 MWp zon in de provincie te halen, 340 MWp in 2019.
Nieuw ruimtelijk beleid windenergie	Brede maatschappelijke dialoog gevoerd: 'Eerlijk, Efficiënt, Eigen'. Input opgehaald voor nieuw beleid duurzame energie. Keuze voor aanpak maatschappelijke tender gemaakt. Deze wordt in 2018 verder uitgewerkt, volgende ronde dialoog start voor de zomer van 2018.
Lobby wind op zee	Succesvolle lobby gevoerd bij het Rijk. 700 MW extra in nieuw windpark. Daarnaast wordt boven de Wadden expliciet genoemd voor meer windenergie in de vervolgroutekaart.
Taakstelling wind op land	Op koers om afspraken met het Rijk na te komen: 855,5 MW wind op land.
Zonnepark op eigen terrein realiseren	Op vuilstort Woldjerspoor zijn met onze medewerking 43.000 zonnepanelen neergelegd (elektriciteit voor 3.800 woningen). Het is voor het eerst in Nederland dat een vuilstort hiervoor wordt ingezet.
Realisatie vergassingscluster en nieuwe biomassa-initiatieven	Er is nog geen volwaardig vergassingscluster opgebouwd, omdat de financiering moeilijk rond te krijgen is voor bedrijven. We werken daarom gezamenlijk aan een aanvraag bij het Waddenfonds. Wel is de ontwikkeling van een waterstofcluster opgebouwd, een andere vorm van hernieuwbaar gas.

ACTIELIJN	
DUURZAME ENERGIE (VERVOLG)	
Duurzame warmte	Warmteplan opgesteld en medeoprichter van Warmteplatform Noord-Nederland en Dutch Heat Centre.
Met vliegende brigade minimaal 10 lokale initiatieven ondersteund	Voornaamste inspanning: zes dorpen/wijken ondersteund om energieneutraal te worden. 't Zandt heeft binnenkort stroom van 1.200 zonnepanelen, in Paddepoel zijn we dicht bij realisatie van postcoderoosproject met drie kleine windmolens en in Loppersum tekenden 16 partijen een Energietransitieplan Loppersum. Oostwold werkt aan een geluidswal met zonnepanelen langs de A7, Steendam en Boven Pekela werken aan energiebesparing in de woningen.
Lokale energie-coöperaties professionaliseren en projecten laten realiseren	Programma Lokale Energietransitie van Nationaal Coördinator Groningen wordt door de provincie gecoördineerd en is ingevoegd in het provinciale Programma Energietransitie. 17 nieuwe coöperaties.
VERANDEREN ENERGIESYSTEEM	
Realisatie smart grid in gaswinningsgebied	Er is in het gaswinningsgebied nog geen smart grid gerealiseerd. We hebben niet kunnen aansluiten bij de versterkingsopgave, omdat deze niet goed op gang is gekomen. Wel is een EU-aanvraag voor Europese subsidie in 'Interreg VB North Sea Region' voor kennisontwikkeling blockchaintoepassingen in smart grids in eerste ronde goedgekeurd.
Waterstof	Samenwerking met het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, noordelijke overheden en bedrijfsleven opgezet om te schakelen naar een economie op groene waterstof. Concreet resultaat: plan voor HyStock, groene waterstofcentrale van 1MW in Zuidwending.
Intensivering samenwerking Duitsland	Op een congres met de Noord-Nederlandse provincies, Overijssel en Nedersaksen is een intentieovereenkomst voor nauwere samenwerking ondertekend. We zien echter dat het lang duurt eer hier concrete resultaten uit gehaald worden.

ACTIELIJN	
VERANDEREN ENERGIESYSTEEM (VERVOLG)	
Verder bouwen concept North Sea Grid	Er is veel aandacht voor de realisatie van grote windparken rond een eiland voor constructie, onderhoud en energiedistributie op de Doggersbank. Hierover spreken wij met TenneT en Gasunie.
Revolverend Fonds openstellen en daarmee projecten realiseren	Het Revolverend Fonds is op 14 februari 2017 geopend. Voor Energietransitie is €10 miljoen beschikbaar gesteld. Stand oktober 2017: €3,7mln t.b.v. 23 energietransitieprojecten verleend. Er wordt in 2018 nog €25 miljoen aan het fonds toegevoegd ten behoeve van energieprojecten. Het totaal aan CO ² -reductie van de door SRFG in 2017 gefinancierde projecten is 5.266 ton CO ² . Dit staat gelijk aan de CO ² die 263.169 bomen jaarlijks aan de lucht kunnen onttrekken of 16MW aan opgewekt vermogen door windmolens.
EIGEN ORGANISATIE	
Facilitaire Zaken	Aanbesteding nieuw energiecontract provinciehuis: 100% duurzaam en uit regio.
	Het wagenpark van de provincie is, en wordt nog verder, verduurzaamd. Acht van de tien auto's rijden elektrisch of op biogas.
P&O	Er is gewerkt aan de bewustwording van medewerkers met betrekking tot hun privé-omgeving. Zo zijn er campagnes geweest als 'speur de energieslurper' en 'check je warmtelek'.
Beheer en Onderhoud	Bermbeheer gebruikt gras als grondstof voor nieuwe producten zoals graskolen voor de barbecue, biogas en plaatmateriaal.
	Middels de aanschaf van een fossielvrij onderhoudsvoertuig kan met 'serie-hybride' voortstuwing op de gemiddelde werkdag 100% elektrisch gevaren worden

ACTIELIJN

DUURZAME INFRASTRUCTUUR & VERVOER

Infrastructuur

Er is gewerkt aan de bewustwording van medewerkers met betrekking tot hun privé-omgeving. Zo zijn er campagnes geweest als speur de energieslurper en check je warmtelek.

3D printen van een brug heeft als proef geleid tot minder materiaalgebruik en bovendien duurzamere materialen.

Autonoom fietsoplaadpunt gerealiseerd, dat energie krijgt uit zonnepanelen in het aangelegen wegoppervlak. Stroom wordt opgeslagen in de eerste functionele zeezoutaccu's ter wereld en kan worden ingezet om de elektrische fiets en apparaten op te laden.

Reflecterend asfalt als proef gelegd op de N980. Door de reflectie is 30% minder verlichting nodig.

0% rotondes - in de N360 rotondes volgen zonnepanelen de zon. De panelen leveren zo de elektriciteit voor de verlichting.

Doel is de verdubbeling van de N33-midden circulair en energieneutraal uit te voeren.

Samenwerking met ingenieursbureaus en aannemers in innovatieplatform. Ideeën uitwerken tot pilots alvorens deze grootschalig uit te rollen.

Vervoer

18 treinen rijden op biodiesel, en we hebben de opvang van remenergie in alle treinen georganiseerd via de spooraanbesteding. Samenwerking op autonoom vervoer en waterstof in het OV.

Aanbesteding voor 2020 de stadsbussen bussen zero-emissie. In 2035 ook de rest van de bussen. Voor de treinen in 2050 of zoveel eerder als mogelijk. In 2017 is in het busvervoer de CO²-uitstoot per gereden Kilometer met 8,9% afgenomen t.o.v. 2016.

Er zijn momenteel al 2 waterstofbussen en 12 elektrische bussen opgenomen in de vloot.

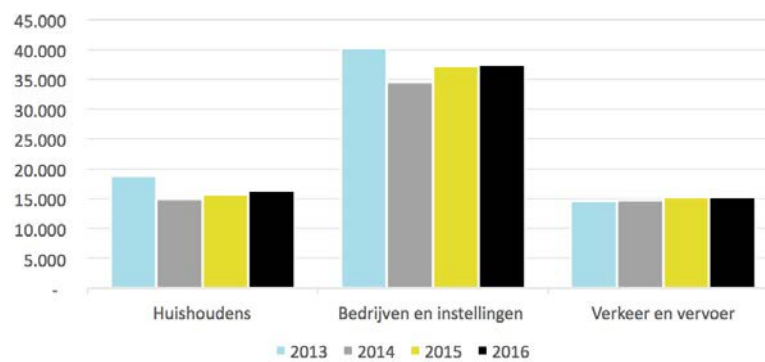
Aanbesteding van 700 publieke – en waar mogelijk innovatieve – laadpalen (1.000 incl. Drenthe). Innovatie betreft mogelijk keuze uit energieleverancier en terugleverende accu's.

ACTIELIJN	
	VERGROENING VAN DE CHEMIE
Chemport	Middels een programmatische aanpak wordt de industrie in de Eemsdelta vergroend: Chemport Europe is opgezet door de bedrijven, overheden en instellingen. Het industriecluster Eemsdelta heeft gezamenlijk een Industrieagenda Eemsdelta opgesteld. Het gaat om de vergroening van zowel de energievoorziening als de grondstoffen.
	ERFGOED, RUIMTELIJKE KWALITEIT EN LANDSCHAP
	Financieringsmogelijkheden voor duurzaamheidsmaatregelen op monumentale en karakteristieke/beeldbepalende gebouwen opgenomen in nieuw subsidiekader monumenten en erfgoedfonds.
Leefbaarheid	Criteria opgenomen binnen de projecten die we realiseren binnen de opgave leefbaarheid . Bijvoorbeeld maatregelen voor energiebesparing, opwek en gebruik duurzame materialen.

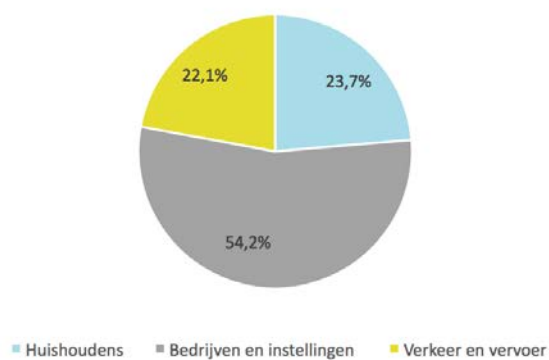
Hoe staan we er cijfermatig voor?

In 2016 was het aandeel duurzame energie in heel Nederland 6%. Groningen wakte toen 15,6% van de energie duurzaam op. Groningen gaat het doel, om in 2020 een aandeel duurzame energie van 21% te hebben, ruim halen. De schatting is dat in dat jaar 34% van de energie duurzaam is, zie ook de volgende grafieken. Hierin is te zien dat biomassa hiervan een groot deel uitmaakt. In de digitale energiemonitor Provincie Groningen kunt u zien welke nieuwe projecten reeds SDE-subsidie verleend gekregen hebben. Daaruit kunnen we onder andere opmaken dat er ook fors meer zonne-energie opgewekt zal gaan worden

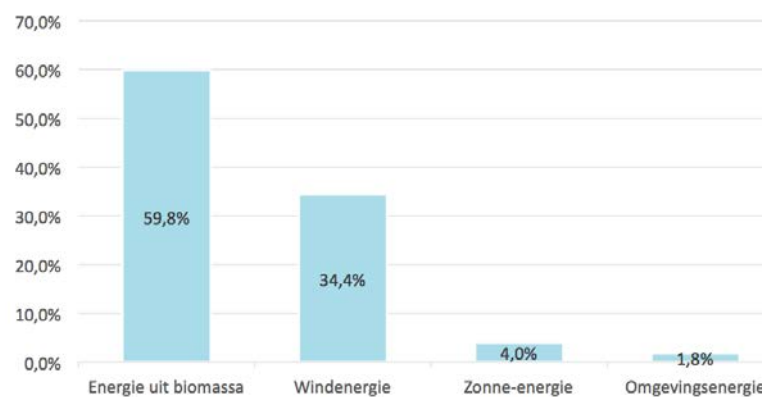
ONTWIKKELING FINALE ENERGIEGEBRUIK (TJ) PER CATEGORIE (2013 T/M 2016)

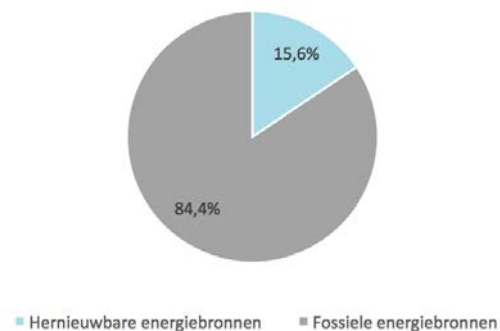
VERDELING FINALE ENERGIEGEBRUIK IN 2016 | TOTAAL: 69.272 TJ

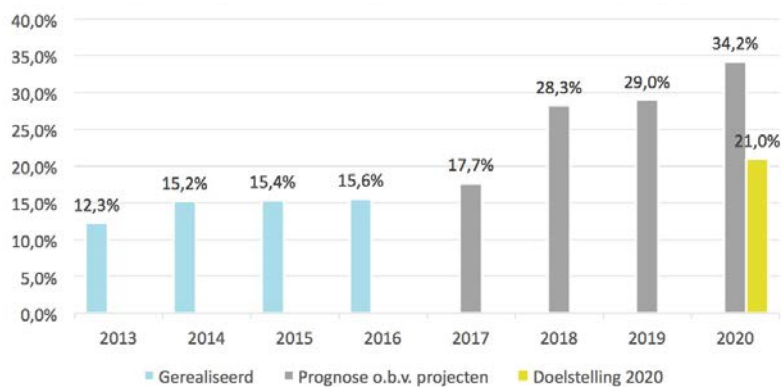
OPBOUW HERNIEUWBARE ENERGIEMIX PROVINCIE GRONINGEN IN 2016

AANDEEL HERNIEUWBARE ENERGIE PROVINCIE GRONINGEN | 15,6% IN 2016

PROGNOSE ONTWIKKELING AANDEEL HERNIEUWBARE ENERGIE

Deze rapportage is vanwege de vertraging in het beschikbaar komen van cijfers voornamelijk kwalitatief. De meest actuele cijfers kunt u vinden in de digitale Energiemonitor Provincie Groningen, waarvan we de belangrijkste elementen hieronder hebben weergegeven. We hebben de cijfers tot en met 2016; nieuwere gegevens moeten we nog krijgen van landelijke instanties als het CBS.

Een inherent gegeven aan het beleidsmatig werken aan energietransitie is dat de resultaten van de inzet soms een lange doorlooptijd hebben. Om een voorbeeld te geven: we zijn heel trots op het feit dat we de toezicht en handhaving op energiebesparing bij bedrijven op poten hebben. We zijn hiermee namelijk een van de eerste provincies in Nederland. Maar dit werk begint met het bijwerken van de achterstallige administratie, een eerste gespreksronde met de bedrijven, waarna zij een plan van aanpak voor besparing opleveren. Veel van de daadwerkelijke maatregelen zullen zij dus pas vanaf 2018/2019 gaan treffen. Resultaat gegarandeerd, maar we kunnen dat op dit moment dus nog niet in cijfers uitdrukken voor de lopende programmajaren.

ACTIELIJN 1

ENERGIEBESPARING

In lijn met nationale doelstellingen willen we in de provincie een energiebesparing realiseren van 1,5% per jaar. Voor energiebesparing richten we ons vooral op (energie-intensieve) bedrijven, omdat daar de grootste winst te behalen valt. Verder kijken we naar de gebouwde omgeving en zorgen we voor energiebesparing in onze eigen gebouwen.

Bij het realiseren van energiebesparing heeft de provincie drie rollen:

- Toezicht en handhaving bij bedrijven, via de Omgevingsdienst
 - Zelf maatregelen nemen in provinciale gebouwen
 - Stimuleren van energiebesparing bij gemeenten en in gebouwde omgeving
-

Energiebesparing bij bedrijven

Bedrijven zijn goed voor 80% van het Groningse energieverbruik. Hoe kunnen we bedrijven bewegen om zich te houden aan de Wet Milieubeheer, die voorschrijft dat bedrijven alle energiebesparende maatregelen moeten nemen die zich binnen vijf jaar terugverdienen? En hoe kunnen we ze zelfs motiveren om nóg meer energie te besparen? Omdat een eerder uitgevoerde pilot in Leek nog te weinig opleverde, hebben we binnen het Programma Energietransitie 2016-2019, samen met een ervaren expert, een eigen aanpak bedacht. Het voorbereidingstraject nam, vanwege het ontbreken van de beschikbare expertise, meer tijd dan verwacht. Sinds september 2017 is dit Energieteam - bestaand uit een projectleider, een toezichthouder en een medewerker - gestart met de uitvoering.

Provinciale bedrijven

Voor ongeveer 110 bedrijven in de provincie zijn wij het bevoegd gezag voor vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH). De provincie heeft de uitvoering van de VTH-taken belegd bij de ODG. In de periode oktober 2017 tot en met januari 2018 heeft het energieteam geïnventariseerd welke audits (voor European Efficiency Directive) en rapportages (Meer Jaren Afspraak Energie-efficiency 3) beschikbaar waren bij de ODG.

In februari 2018 organiseerde de provincie Groningen in samenwerking met de ODG een conferentie om betreffende bedrijven te vertellen over onze ambities en aanpak op het gebied van energiebesparing. Daar hebben we ook geïnventariseerd wat de bedrijven van Provincie en de (Rijks-)overheid, nodig hebben om de komende jaren in te zetten op energietransitie in het algemeen en energiebesparing in het bijzonder.

Vervolgens heeft toezichthouder ODG de bedrijven bezocht. Het doel is om in 2018 met alle bedrijven het gesprek gevoerd te hebben over waar ze staan, wat hun plannen en ambities zijn maar ook waar hun verantwoordelijkheid en wettelijke plicht ligt. Op basis hiervan worden vergunningen eventueel geactualiseerd en toezicht gehouden op naleving van de voorschriften. Mocht financiering een belemmering vormen, wijzen we ze op het Energiefonds. In totaal vallen iets minder dan 800 bedrijven onder het provinciaal toezicht. De maatregelen die zij moeten treffen zijn per branche nationaal vastgelegd. Er is geen schatting gemaakt van de verwachte opbrengsten hiervan, omdat nog niet bekend is welke maatregelen de bedrijven zelf al getroffen hebben.

Gemeentelijke bedrijven

Voor de overige bedrijven in de provincie Groningen vormen de gemeenten het bevoegd gezag. Om te zorgen dat zoveel mogelijk bedrijven energie besparen en om kennis te bundelen, willen we de gemeenten bewegen de VTH-taken op het gebied van energie ook uit te laten voeren door de ODG. We hebben alle 23 gemeenten aangeboden het toezicht bij grootverbruikers (de bedrijven die meer dan 200.000 kWh/jaar of 75.000 kubieke meter aardgasequivalenten verbruiken) voor 60% te betalen. Het aanschrijven van bedrijven om ze

te informeren over het toezicht, komen voor onze rekening. Inmiddels hebben alle gemeenten hiervoor opdracht gegeven aan de ODG en de eerste brieven zijn inmiddels namens een aantal gemeenten verstuurd. We verwachten dat de ODG in 2018 en 2019 toezicht gaat houden bij meer dan 600 gemeentelijke grootverbruikers.

Voor de verwachte besparingsopbrengsten geldt hetzelfde als voor de bedrijven onder provinciaal toezicht. De maatregelenlijsten zijn vastgesteld, maar we kunnen niet vooruitlopen op de te realiseren energiebesparing.

Kennisnetwerk

Om te zorgen dat de kennis over toezicht op energiebesparing bij bedrijven gedeeld wordt tussen ODG en gemeenten, richten we een of meerdere kennisnetwerk(en) op met daarin de ODG, gemeenten, bedrijven, belangenbehartigers en samenwerkingsverbanden, zoals VNO-NCW, Groningen Seaports en Samenwerkende Bedrijven Eemsdelta (SBE).

Er hebben al bijeenkomsten plaatsgevonden en half juni vindt weer een bijeenkomst plaats, waarin we onder meer ingaan op de stand van zaken van de uitvoering, actuele ontwikkelingen op het gebied van wetgeving en het borgen van energietoezicht na 2019.

INSPANNINGEN

- Pilot voor energiebesparing bij bedrijven
- Ontwikkelen aanpak voor ondersteunen en stimuleren bedrijven bij nemen maatregelen conform Wet Milieubeheer (wortel en stok).
- Stimuleren van het nemen van energiebesparingsmaatregelen via Energiefonds.

BEOOGD RESULTAAT

- Op basis van de pilot wordt een aanpak voor energiebesparing bij bedrijven opgesteld die provincie-breed kan worden uitgerold.
- Bedrijven treffen op grote schaal wettelijk vereiste besparingsmaatregelen.

Wat mag u nog van ons verwachten?

Algemeen:

- Inrichten en door-ontwikkelen van kennisnetwerken tussen provincie en gemeenten, bedrijven(verenigingen), kennisinstellingen.
- Organiseren van informatieve bijeenkomsten voor de kennisnetwerken.

Provinciale bedrijven

- Afronden van de eerste ronde van bezoeken aan provinciale bedrijven, in kaart brengen van de resultaten (2018).
- Actualiseren van vergunningen t.a.v. energiebesparing en toezicht houden op de naleving (2018 en 2019 en verder).
- Het organiseren van een aantal vervolgbijeenkomsten voor provinciale bedrijven om informatie te delen over energiebesparing en energietransitie (2018 en 2019).
- Uiteraard kunnen bedrijven gebruik maken van het Revolverend Fonds om leningen te treffen voor de energiebesparende maatregelen

Gemeentelijke bedrijven

- Voortzetten van het aanschrijven van bedrijven namens gemeenten. Er worden in totaal ca. 800 bedrijven aangeschreven (eerste helft 2018).
- Analyseren van de ontvangen energiegegevens en dit terugkoppelen naar gemeenten.
- Gemeenten stimuleren/overtuigen vervolgens ook de vervolgstappen voor toezicht bij de ODG te beleggen, zodat de ODG toezicht kan gaan houden bij gemeentelijke grootverbruikers. Hierbij geldt tot en met 2019 ons aanbod van 60% cofinanciering (2018).
- Uitvoeren van toezicht bij ca. 600 gemeentelijke bedrijven, door de ODG (2018 en 2019).

Analyse

Het proces om te komen tot een team energiebesparing heeft de ODG meer tijd gekost dan verwacht; de aanvang van uitvoering heeft daarom langer op zich laten wachten. Inmiddels is het werk voortvarend opgepakt: er is gestart met het bezoeken van de provinciale bedrijven en met het aanschrijven van gemeentelijke bedrijven.

Energiebesparing energie-intensieve industrie Eemsdelta: potentieel benutten

Groningen heeft, met name in de Eemsdelta, flink wat energie-intensieve industrie. Die industrie, goed voor 80% van het energieverbruik binnen onze provincie, was in 2015 verantwoordelijk voor 6% van de nationale CO²-uitstoot. Het traject van toezicht en handhaving gaat voor de meeste van deze bedrijven niet op, omdat ze onder een andere regelgeving en ander bevoegd gezag (Rijk) vallen. Er lopen verschillende projecten die gericht zijn op het omlaag brengen van de CO²-uitstoot en het vergroenen van de chemie, waaronder het project ZERO.

Binnen het project ZERO streeft Groningen Seaports ernaar om, in lijn met het klimaatakkoord van Parijs, in 2050 95% CO² te bespa-

INSPANNINGEN

- Financieel ondersteunen van bestaande initiatieven gericht op energiekostenbesparing in de industrie - met name in de Eemsdeltaregio - zowel bedrijfsintern als in de keten.
- Strategisch overleg plantmanagers ten behoeve van kennisuitwisseling en lobby.

BEOOGD RESULTAAT

- 10 bedrijven doorgelicht en in 7 bedrijven wordt minstens 15% energie bespaard.
- Inzicht in knelpunten, en succesvolle concepten t.b.v. uitrol.

ren in de Eemshaven. Mede geïnitieerd door de provincie Groningen werken bedrijven, kennisinstellingen en overheden binnen Chemport Europe samen aan een groen vestigingsklimaat voor de industrie. Het industriecluster Eemsdelta heeft in dit kader recent de Industrieagenda Eemsdelta gepubliceerd. Met deze agenda wil de industrie invulling geven aan de klimaat en energie-ambities en tegelijkertijd een sterke propositie voor duurzame investeringen neerleggen.

Groningen Seaports ondersteunt de bedrijven in de Eemshaven succesvol bij het in beeld brengen van concrete manieren om energie en daarmee CO² en kosten te besparen. Wij versnellen deze aanpak door de onderzoeken naar energiebesparende maatregelen voor te financieren. Voor wie een energierekening heeft van minimaal 1 miljoen euro, betalen wij het onderzoek naar de besparingsmogelijkheden (25.000 tot 75.000 euro). Als de maatregelen niet binnen drie jaar terug te verdienen zijn, hoeft het bedrijf de scan niet terug te betalen. Binnen de looptijd van het Programma Energietransitie willen we dat tien bedrijven een zogenaamde energie-innovatiestudie laten uitvoeren en dat zeven daarvan 15% energie besparen. We lopen op schema: bij vijf bedrijven is de studie afgerond en bij drie loopt het onderzoek. Tot op dit moment zijn bij alle bedrijven zodanige besparingsmogelijkheden in kaart gebracht, dat de bedrijven hiervoor zelf de rekening betalen. De beoogde 15% kan hierbij zelfs overschreden worden, met besparing in de gehele keten.

Wat kunt u nog van ons verwachten?

- Voortzetting van project GSP Connect
- Via bijeenkomsten en individuele gesprekken in contact blijven met bedrijven over het onderwerp energiebesparing/-transitie.
- Organiseren van bijeenkomsten/tafelgesprekken met bedrijven om samenwerking te stimuleren (e.e.a. in overleg met GSP en SBE).
- Het lijkt voor de hand liggend om deze studies uit te voeren bij zoveel mogelijk bedrijven. In de praktijk zijn de kosten voor een dergelijke studie zo hoog dat deze met name voor de allergrootste bedrijven interessant zijn. Daarbij is de capaciteit van het bedrijf waar we in dit geval mee samenwerken niet onbeperkt. De ervaring die we gaan opdoen in het VTH-spoor moet uitwijzen of ook hier een vraag zit naar dergelijke studies.

Analyse

De bedrijven die een energie-innovatiestudie hebben laten verrichten, beschikken nu over een of meer mogelijkheden om energiebesparende innovatieve maatregelen te treffen. Doorgaans vallen deze bedrijven, en in ieder geval dit type maatregelen, buiten ons toezicht op energiebesparing omdat het Rijk, gesprekspartner is. Dat betekent dat de bedrijven zelf mogen bepalen of en wanneer ze deze maatregelen treffen. Uit economische overwegingen voor het specifieke bedrijf kunnen de maatregelen altijd uit, maar er spelen soms internationale overwegingen, waardoor het moederbedrijf bepaalt elders te investeren. Of er wordt gewacht op een geplande productie-stop voor (groot) onderhoud. Ten slotte gaat het om grote besparingen, die als informatie bedrijfsgevoelig zijn. We hebben veel vertrouwen in de methodiek en worden reeds benaderd door provincies die willen aansluiten of kopiëren, maar kunnen dus (nog) niet zeggen hoeveel energie daadwerkelijk bespaard is.

Energiebesparing in woningen

Energiebesparing in woningen is een taak die vooral bij woningeigenaren en bij de gemeente ligt, maar in het aardbevingsgebied zien wij kansen voor het koppelen van energiemaatregelen aan de versterkingsopgave. Als een woning versterkt wordt, kan hij meteen energiezuinig gemaakt worden. Wij spelen daarin een rol door, samen met de Nationaal Coördinator Groningen (NCG), inhoudelijke concepten en financieringsconstructies te ontwikkelen. Zo komt er bij een versterkingsadvies straks ook een EPA-advies en worden bewoners begeleid in hun keuzes. We voeren in Loppersum een pilot uit waarin we woningeigenaren 'ontzorgen' wanneer zij hun huis tijdens het versterken extra willen verduurzamen. In plaats van ieder huis los te beschouwen, werken we zoveel mogelijk in een gebiedsgerichte aanpak. We ontwikkelen nu een systeembenadering, waarin we per gebied de beste optie voor energiebesparing kunnen kiezen. Daarbij leggen we ook de link naar andere relevante veranderingen, zoals de mogelijkheid om warmte af te nemen van de industrie.

Om inwoners te informeren over de mogelijkheden van energiebesparing, hebben alle gemeenten een digitaal Energieloket. Wij hebben bijgedragen aan het digitale Energieloket en financieren jaarlijks een campagne, bijvoorbeeld de isolatieveiling.

De isolatieveiling was met 491 uitgevoerde maatregelen een groot succes, in 2018 volg een inkoopactie Duurzame Installaties.

Wat mag u nog van ons verwachten?

Met het in werking gaan van de Wet Versnelling Energietransitie zullen vanaf 1 januari 2019 nieuw te bouwen woningen niet langer op het gasnet worden aangesloten, tenzij gemeenten daarvoor zwaarwegende redenen hebben. Voor de bestaande woningen blijft het een grote uitdaging om van het aardgas gehaald te worden. Mede daarom investeert het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in de pilot Aardgasloze wijken. De minister heeft toegezegd dat in de provincie Groningen een aantal wijken een plaats zal krijgen in deze pilot. Hiervoor zullen gemeenten projectvoorstellen moeten indienen. Wij ondersteunen de gemeenten actief bij het tijdig indienen van deze projectvoorstellen.

Analyse

De provincie heeft geen wettelijke taak in energiebesparing in woningen. Daarom hebben we daar een bescheiden rol in genomen. We zien echter, mede vanuit het recente winningsbesluit van de minister, dat de urgentie voor het aardgasloos maken van bestaande woningen

INSPANNINGEN

- Ontwikkelen en beschikbaar stellen inhoudelijke concepten en financieringsconstructies t.b.v. versterkingsopgave.
- Beschikbaar maken succesvolle concepten buiten aardbevingsgebied.
- Energiebesparing bij gemeenten ondersteunen.

BEOOGD RESULTAAT

- Substantiële verbetering van de energieprestatie van woningen gekoppeld aan versterkingsopgave.
- Gemeenten beschikken over functionerende energieloketten

enorm toeneemt en dat veel partijen een beroep op de provincie doen. Een aantal voorbeelden die we willen uitwerken:

Er werkt een landelijke werkgroep aan gebouw-gebonden leningen voor verduurzaming. We willen met deze lening een proef doen in het aardbevingsgebied en daarna uitbreiden naar de rest van de provincie. In het verlengde daarvan werken de drie noordelijke provincies, zo spraken we af op de Klimaatop Noord, er ook aan om financiering te regelen voor energiebesparende maatregelen voor mensen met een smalle beurs.

Voorstel

Graag pakken we dit dossier grondiger en op meer programmatische wijze op. Daarvoor willen wij voor de rest van de programmaperiode een extra medewerker aanstellen. Deze zal de gemeenten begeleiden en ondersteunen (maar niet de leiding overnemen) bij het aardgasloos maken van de bestaande woningvoorraad. Dit zal nodig zijn voor de BZK-pilotprojecten aardgasvrije wijken in onze provincie, maar ook daarbuiten is veel kennis en capaciteit nodig. Zo moeten de gemeenten in 2020 een gemeentelijke warmtevisie opgesteld hebben. Die visie moet natuurlijk zijn vertaling krijgen naar de woningen. En er is vanuit de gemeenten nog veel communicatie nodig richting de inwoners, want het gaat iedereen raken wanneer we overgaan op alternatieve warmtevoorziening. Denk aan warmtenetten, (hybride) warmtepompen, veel isolatiematregelen, koken op elektriciteit etc. De financiering van deze extra inzet vindt plaats door herprioritering binnen de bestaande middelen van het programma (zie verderop, paragraaf internationalisering). Dit onderwerp betrekken we in de gesprekken met het Rijk over het Nieuw perspectief voor Groningen.

Energiebesparing in overheidsgebouwen en –accommodaties

INSPANNINGEN

- Beschikbaar maken Gresco-aanpak voor overige gemeenten.
- Mogelijkheid voor financiering van energiemaatregelen uit het accommodatiefonds.
- Verbeteren van de provinciale gebouwen.
- Onderzoeken wenselijkheid Esco voor provincie.

BEOOGD RESULTAAT

- Vijf gemeenten maken gebruik van een 'Gresco' aanpak.
- Energiebesparing in accommodaties in minimaal 10 gemeenten.
- Er wordt een plan vastgesteld waarmee de provinciale gebouwen energieneutraal kunnen worden in 2035.

In 2023 moeten alle overheidsgebouwen, net als alle andere kantoren, minimaal energielabel C hebben en in 2030 label A. De gemeente Groningen heeft een Energy Service Company, opgezet. Deze zogenoemde 'Gresco', beheert en onderhoudt de gemeentelijke gebouwen en bespaart energie met een slimme constructie. Gresco 'bevriest' het energiebudget dat in de komende jaren was opgegaan aan de energierekening. Ze leent geld voor energiebesparende maatregelen, waardoor het energieverbruik (en daarmee de CO²-uitstoot) daalt. De gemeente betaalt daarna een lager bedrag aan de energieleverancier en gebruikt de rest van het energiebudget om de lening terug te betalen. Zodra die is terugbetaald, kan dat deel van het energiebudget worden gebruikt om te investeren in nieuwe maatregelen.

ProGrESCO

We hebben als doel gesteld dat vijf gemeenten de Gresco-aanpak zouden gebruiken. Maar we hebben kozen voor een 'GrescoXL'-aanpak, waarin alle Groningse gemeenten zijn betrokken. In het begin van het programma waren dat er nog 23, aan het einde zullen dat er door de gemeentelijke herindeling nog acht zijn. Deze herindeling zorgt voor

enige vertraging in het proces, maar biedt ook kansen. Omdat de nieuwe gemeenten hun vastgoedportefeuille goed moeten bekijken, is dit hét moment voor verduurzaming. We ontwikkelden een plan van aanpak voor een 'Gresco XL shared service', later ProGrESCO (Provinciaal Groninger Energie Service Collectief). De gemeente blijft probleem eigenaar en budgethouder, maar ProGrESCO 'ontzorgt' en maakt kennis beschikbaar voor alle gemeenten. Als de gemeenten akkoord gaan, starten we in juni 2018 met het opzetten van ProGrESCO. We hebben voldoende animo van de gemeenten nodig om de benodigde massa te kunnen maken. Omdat maatschappelijke organisaties zoals sportverenigingen en lokale energie-initiatieven vergelijkbare vragen hebben, kan ProGrESCO vervolgens ook voor die organisaties een vraagbaak zijn.

We willen dat aan het einde van het Programma Energietransitie 2016-2019 de helft van de gemeenten hun gemeentehuis energiezuiniger hebben gemaakt. Om te kunnen meten hoeveel de gemeentehuizen nu verbruiken aan gas en elektriciteit, zijn vijftien gemeentehuizen 'energieslim' gemaakt. Een speciale slimme meter

meet en analyseert het elektriciteitsgebruik. In maart 2018 worden ook de gasmeters geïnstalleerd. Door de vertraging van de installatie van de gasmeters, wordt er gemeten in het stookseizoen van 2018-2019.

Analyse

We hebben de gemeenten een voorstel gedaan waarmee ze stevig ontzorgd worden. We merken echter dat de gemeenten nog twijfelen, enkelen vanwege de herindeling, enkelen omdat ze weinig vastgoed in portefeuille hebben.

Voorstel

Draagvlak vanuit de gemeenten is hier cruciaal. Indien we voor de zomer onvoldoende positieve respons hebben, zullen we met de gemeenten in gesprek gaan om te bepalen of en hoe we hier een vervolg aan kunnen geven.

'We werken met de provincie samen in het aanjagen van hernieuwbare energie-opwek en daaraan gekoppeld het aantrekken van bedrijvigheid. Zo haalden we Google naar de Eemshaven omdat we ze elektriciteit van een windpark in Delfzijl konden bieden. Google kreeg daarmee het eerste datacentrum ter wereld dat vanaf dag één volledig op groene stroom draaide.'

Robert van Tuinen

Business Manager Energyport & Dataport, Groningen Seaports

ACTIELIJN 2

DUURZAME ENERGIE

Het doel om in 2020 21% duurzame energie te hebben, lijkt ruimschoots gehaald te worden. In 2016 was het aandeel duurzame energie al 15,6% en voor 2020 is de verwachting dat het 34% is (bron: Energiemonitor Provincie Groningen). We hebben hierbij maximale aandacht voor de landschappelijke inpassing, maar de impact zal groot zijn. Wij richten ons vooral op ruimtelijk beleid voor en het ontwikkelen van wind op land,

zonneparken, duurzame warmte en waterstof. De maatwerkmethode die we op dit moment voeren bij de inpassing van zonneparken werkt goed voor het behouden van onze landschappelijke kwaliteiten. Die standaarden willen we handhaven bij het vormgeven van nieuw beleid voor energieprojecten. Verder willen we het Rijk ervan overtuigen windgebieden aan te wijzen boven de Wadden en ondersteunen we lokale energie-initiatieven.

INSPANNINGEN

- In beeld brengen welke opgave (lokale) overheden voor zichzelf zien en op welke wijze ze deze invullen.
- In beeld brengen wensen, ambities en draagvlak van stakeholders en inwoners.

BEOOGD RESULTAAT

- Nieuw beleid voor alle duurzame energie modaliteiten (wind, zon, etc.).

Ruimte voor nieuw beleid duurzame energie

Bij de ontwikkeling van duurzame energie heeft de provincie vier rollen:

- Ruimtelijke ordening
- Financieel ondersteunen van initiatieven
- Stimuleren en aanjagen van (lokale) initiatieven
- Zelf maatregelen nemen

Het doel om in 2035 60% van de energiebehoefte uit duurzame bronnen te halen, betekent concreet dat in de provincie Groningen 10 petajoule (ongeveer 15% van ons energieverbruik) extra moet worden opgewekt met biomassa, wind op land of zon. Dat blijkt uit een scenariostudie in opdracht van de provincie. In 2050 willen we alle energie duurzaam opwekken. Daarvoor zijn forse ingrepen nodig, die duidelijk te zien zullen zijn in het landschap en die bij omwonenden soms voor weerstand zorgen. De huidige doelstelling reikt tot 2020. Om zo min mogelijk tijd te verliezen ontwikkelen we binnen het Programma Energietransitie 2016-2019 alvast ruimtelijk beleid voor de energietransitie voor de periode ná 2020 en zijn we begonnen met een maatschappelijke dialoog.

We willen onze inwoners maximaal betrekken bij het vorm geven aan nieuw beleid voor energie, meer in het bijzonder bij de

maatschappelijke tender voor windenergie. We willen weten hoe zij procesmatig betrokken willen worden, welke ruimtelijke voorwaarden zij verbinden aan energieprojecten en op welke wijze zij mee zouden willen kunnen profiteren van de opbrengsten. We hielden in 2017 negen bijeenkomsten met belanghebbenden en experts en negen bewonersbijeenkomsten. In totaal spraken we op deze wijze met meer dan 400 mensen. Dat resulteerde in het rapport 'Eerlijk, Eigen en Efficiënt' met daarin de sociaal-economische en ruimtelijke randvoorwaarden voor het aanwijzen van gebieden voor duurzame energieopwekking. Overigens heeft de WE-energy game een zeer positieve rol gespeeld - naar aanleiding van de motie 'Veel op het spel' helpen we deze verder ontwikkelen.

Wat mag u nog van ons verwachten?

We weten nu wat 60% duurzame energie in 2035 concreet betekent en we hebben een beeld van de randvoorwaarden. Die randvoorwaarden gaan we via een dialoog tussen de provincie en gemeenten, inwoners en andere belanghebbenden verder uitwerken tot ruimtelijke en sociaal-economische randvoorwaarden, waarbinnen we een maatschappelijke tender willen uitschrijven. Hierin

zoeken we de maximale ruimte waartoe uw Staten ons hebben opgeroepen middels de motie 'Energietransitie van onderop'. Het proces wordt in 2018 ontwikkeld, waarna de aanbesteding volgens planning eind 2018 wordt uitgezet. Na de selectieprocedure zal de ruimtelijke procedure worden gestart en kan de realisatie van de projecten beginnen.

Analyse

We merken dat de wijze waarop we de energiedialoog hebben gevoerd in goede aarde is gevallen bij de mensen die we gesproken hebben. We realiseren ons dat dit altijd slechts een fractie van alle inwoners betreft en blijven ons inzetten om ons bereik te vergroten. Een aantal belanghebbenden, zoals gemeenten, zal weinig voelen om actief mee te doen aan de tender. We ervaren echter ook van een aantal gemeenten een positieve houding en hebben er vertrouwen in dat we in een tender mooie projectvoorstellen zullen ontvangen, die passen binnen de kaders die we hiervoor met de gemeenten opstellen. Zowel ruimtelijk als sociaal-economisch.

Wind op land

INSPANNINGEN

- Uitvoeren afspraken IPO-Rijk om 855,5 MW in 2020 te realiseren in drie gebieden in Groningen.
- Inventariseren ruimte voor de toekomst via spoor 'nieuw beleid'.

De provincie Groningen ligt goed op koers om, volgens afspraken met onder andere het Rijk, in 2020 855,5 MW wind op land ruimtelijk mogelijk te hebben gemaakt. Inmiddels is 447,1 MW reeds gerealiseerd. Zeven nog te bouwen windparken moeten zorgen dat het totaal in 2020 uitkomt op minimaal 855,5 MW. Voor al deze windparken zijn de vergunningen inmiddels verleend. Voor vijf windparken is de provincie het bevoegd gezag en zijn de omgevingsvergunningen in september 2017 verleend. Het ligt in de lijn der verwachting dat in eind 2018 of begin 2019 met de bouw begonnen kan worden.

Voor twee parken zijn wij niet het bevoegd gezag. Voor het windpark Zuidoost in de Eemshaven heeft de gemeente Eemsmond de vergunning verleend. Naar verwachting kan de bouw van dat windpark in

BEOOGD RESULTAAT

- 855,5 MW wind op land in procedure voor realisatie in 2020.
- Nieuw beleid Wind op Land beschikbaar.

het laatste kwartaal van 2018 beginnen. Het Rijk is verantwoordelijk voor het windpark bij de N33. Ook voor Eemshaven West geldt dat het Rijk het bevoegd gezag is. De twee betrokken ontwikkelaars werken nog aan een inrichtingsplan waar zij beide mee kunnen instemmen. Zodra dit gereed komt, kan de besluitvorming naar verwachting binnen afzienbare tijd definitief worden.

Kleine windmolens in buitengebied

Er zijn op dit moment reeds meer dan 100 kleine windmolens op agrarische bouwblokken in de provincie Groningen opgericht, waarvan een enkele in postcoderoosverband. In de Provinciale Omgevingsvisie is de ambitie opgenomen om een aantal pilots met kleine windmolens te realiseren, om te onderzoeken of en op welke

manier kleine windmolens met een goede ruimtelijke inpassing in het buitengebied mogelijk zijn. Inmiddels zijn de gemeente Slochteren en de gemeente Zuidhorn op eigen verzoek aangewezen als pilotgemeente.

Wat mag u nog van ons verwachten?

Wij verwachten conform de nationale afspraken de windopgave te volbrengen. Daarnaast zullen wij eind 2018 de pilots met de kleine windmolens evalueren. Dat is, conform afspraak, een jaar na het aanwijzen van de pilotgemeenten. We zullen vervolgens met een nieuw beleidsvoorstel komen.

Analyse

Het realiseren van de taakstelling wind op land leidt op een aantal plekken tot weerstand onder de omwonenden, daar zijn we ons van bewust. Tegelijkertijd dwingt de afspraak met het Rijk ons ertoe om de ingeslagen weg te vervolgen en draagt het enorm bij aan onze duurzame energieproductie. Wij gaan deze afspraak nakomen. Ook dat past bij een provincie die leidend is op het gebied van energietransitie. We trekken lessen uit de realisatie van de huidige windopgave die we benutten voor ons nieuw te vormen beleid (zie hierboven).

Voorts zijn we tevreden over de realisatie van kleine windmolens en het feit dat er reeds twee gemeenten zijn die zich hebben aangemeld als pilotgemeente. Vooral ook de hoeveelheid betrokken coöperaties en boerenbedrijven, die kleine windmolens aanschaffen, geeft aan dat dit een nieuwe en mooie manier is waarop we energie weer van de Groningers kunnen maken.

Wind op zee

Als provincie gaan we niet over wind op zee, dit valt onder het bevoegd gezag van het Rijk. Toch voeren we een actieve lobby voor meer wind op zee, specifiek boven de Wadden. Dat is belangrijk om de nationale klimaatdoelen te halen, maar ook voor economische kansen in de Eemshaven en voor de werkgelegenheid. Onze ambitie is dat er 5 tot 10 GW aan windturbines boven de Wadden komen. Dat is veel, maar er is plek voor, zo bleek uit een studie die we - in overleg met het ministerie van Economische Zaken - lieten uitvoeren. En, ook belangrijk, in Groningen is een duidelijk plan om iets met die grote hoeveelheid energie te doen: de visie op een economie gebaseerd op groene waterstof van offshore wind, zoals beschreven in

het Gronings Bod. In die visie wordt de groene windstroom deels omgezet in waterstof, dat kan dienen als energiedrager en als grondstof voor de industrie. De industrie heeft voor elektrificatie en groene grondstoffen 4 tot 6 GW aan wind op zee nodig.

Om het Rijk te overtuigen nieuwe kavels voor offshore wind boven de Wadden aan te wijzen, hebben we de afgelopen jaren inzicht verzameld in het proces voor aanwijzing en hebben we de banden versterkt met het Rijk, Groningen Seaports, de milieubeweging en anderen. We zitten aan tafel bij belangrijke bijeenkomsten over offshore windbeleid en wij wijzen zo vaak mogelijk op het belang van wind boven de Wadden. Door de stevige lobby hebben we ervoor gezorgd dat in de vervolgroutekaart het reeds aangewezen windzoekgebied naast Gemini wordt opgenomen. Daar zal in 2019 700 MW aan windturbines worden ontwikkeld (ter vergelijking, het bestaande Gemini Windpark is 600 MW). Daarnaast is in de nationale beleidsvoornemens opgenomen dat het Rijk mogelijkheden ziet om ten Noorden van De Wadden nieuwe kavels aan te wijzen.

INSPANNINGEN

- Lobby activiteiten voor:
 - bestaande kavels opnemen in de uitrol Wind op Zee.
 - aanwijzen nieuwe kavels boven de Wadden.
- Inzet op offshore grid in samenwerking met Duitsland.

BEOOGD RESULTAAT

- Duidelijk wanneer kavels in de uitrol ingevuld gaan worden.
- Proces aanwijzen nieuwe kavels opgestart.
- Offshore grid rond Eemshaven is zelfstandig project.

Hiervoor is de koppeling met de elektriciteitsvraag in de regio cruciaal voor het welslagen.

De lobby voor meer windgebieden boven de Wadden vergt een lange adem; we blijven ons onverminderd inzetten voor nieuwe parken.

We verkennen samen met andere stakeholders welke belemmeringen we daarbij tegenkomen en we zoeken naar oplossingen met breed draagvlak.

Analyse

Wind op zee is cruciaal om onze doelstellingen op het gebied van energietransitie en de vergroening van de chemie waar te maken. We zijn blij met de toewijzing van de volgende 700 MW en het opnemen van de potentie boven De Wadden in de nationale beleidsvoornemens. We blijven ons inzetten om deze voornemens concreet te maken. Ook verkennen we of we in de nieuwe parken innovaties kunnen realiseren, met oog op de ecologie en mogelijk een directe gelijkstroomverbinding naar afnemende bedrijven in de Eemsdelta.

Zonneparken

We liggen op koers om in 2019 340 MWp aan zonnepanelen in de provincie Groningen te hebben gerealiseerd. Hiervoor zijn de vergunningen afgegeven en de subsidies (SDE) verleend. Het provinciale beleid stimuleert dat bij de planning van zonneparken de voorkeur wordt gegeven aan het stedelijk gebied, daarna de randen van het stedelijke gebied en daarna pas het buitengebied. Om te bepalen waar gebieden voor zon aangewezen kunnen worden, vragen we gemeenten een visie op te stellen voor zonne-energie. Op dit moment is in vier gemeenten door de gemeenteraad een visie vastgesteld. In twee (fusie-)gemeenten is de visie bijna vastgesteld en vijf andere gemeenten zijn begonnen met het opstellen van een visie. We adviseren en ondersteunen bij het opstellen van die visies. Verder combineren we in het project 'zon op de kaart' digitale kaarten van Rijkswaterstaat, gemeenten, waterschappen en Enexis. Zo ontstaat een kansenkaart voor zonneparken.

Inmiddels is 57 MWp gerealiseerd. In 2019 is dat naar verwachting 340 MWp. In totaal zijn de vergunningen aangevraagd (en deels verleend) voor 403 MWp. Deze zonneparken kunnen in 2022 klaar zijn.

Wat mag u nog van ons verwachten?

We werken hard aan het inzetten van onze eigen slibdepots. Op 3 slibdepots is het realiseren van een zonnepark mogelijk. Voor twee

daarvan schrijven we nog een ontwikkelstrategie. Op het slibdepot Schildweg in Appingedam, van 12 hectare, kan ongeveer 10 MWp aan zonnepanelen komen. Naar verwachting ligt er in 2019 voor deze locatie een uitvoeringsplan. Verder verkennen we de mogelijkheid om op het slibdepot Dorkwerd (23 hectare) zonnethermie te realiseren. Dat zou een deel van de warmte kunnen leveren voor Warmtestad, een warmteproject in het noorden van de stad Groningen. Om dit mogelijk te maken, het beleid verder te verbeteren en de stroom initiatieven die op ons afkomt in goede banen te begeleiden, willen we graag extra capaciteit beschikbaar stellen.

Ten slotte zouden wij graag zien dat meer dakoppervlak benut zou worden voor zonnepanelen. We onderzoeken of en, zo ja, hoe de provincie daarin een rol zou kunnen nemen. Hierbij betrekken we ook de lokale energiecoöperaties en de Land en Tuinbouworganisatie (LTO). LTO heeft hierover in juni 2017 een visiedocument opgesteld: waar mogelijk zullen we hierin gaan samenwerken.

Analyse

We zijn blij dat we op koers liggen om onze doelstellingen op het gebied van zonne-energie gaan halen. We merken echter dat er op

dit moment een enorm aanbod aan projecten op ons af komt. Het beleid dat wij hanteren voorziet in redelijke mate in een kader waarbinnen wij de ruimtelijke inpassing kunnen borgen. De grote hoeveelheid initiatieven leidt ertoe dat de netwerkbedrijven een inhaalslag moeten maken op de planning om dit in te passen. Zij werken momenteel aan een toekomstgerichte aanpak. Wij evalueren in 2018 ons beleid voor zonne-energie en komen hierop terug bij uw Staten.

Voorstel

Wij stellen voor om €100.000 beschikbaar te stellen. Met dit geld kunnen we meer capaciteit vrijmaken om de grote hoeveelheid projecten goed in te kunnen passen en voor evaluatie en aanpassing van ons beleid. Hierin kijken we verder dan de individuele gemeenten nu doen in de separate gebiedsvisies. We kijken dan ook naar het cumulatieve effect in onze provincie. Ook de aansluiting op het regionale en landelijke elektriciteitsnet kunnen we dan beter organiseren. We bieden de netbeheerders dan handvatten om toekomstgericht te gaan investeren. Bij de Voorjaarsnota doen wij u hiervoor een dekkingsvoorstel.

INSPANNINGEN

- Realiseren van zonneparken op eigen terrein (tenderen restlocaties).
- Financieel ondersteunen lokale en commerciële zonneparken (Energiefonds).
- Verlengen zonatlas

BEOOGD RESULTAAT

- 300 MWp zon-PV in buitengebied gerealiseerd.
- Uitvoeringsplan zonnepanelen op eigen terrein.

Duurzame warmte

Ongeveer 70% van het energiegebruik in de provincie Groningen gaat naar de warmtebehoefte. Daarvan werd in 2015 slechts 4,4% duurzaam opgewekt. Om in 2050 alle energie duurzaam op te wekken, moet de vraag naar warmte omlaag (energiebesparing) en het aandeel duurzaam opgewekte warmte omhoog (aard-, bio-, zonnen omgevingswarmte). De provincie speelt daarin een faciliterende rol, maar geeft zelf ook het goede voorbeeld door warmte op te wekken met warmte-koudeopslag (WKO), een warmte-terugwininstallatie en zonnecollectoren.

In oktober 2016 kwamen we als eerste provincie (gelijk met Noord-Brabant) met een Warmteplan: een inventarisatie van de warmtevraag, van de lopende en geplande duurzame warmteprojecten en van de instrumenten waarmee de provincie kan sturen op duurzame warmte. Het gaat hierbij zowel om restwarmte uit de industrie, als om warmte uit de ondergrond. Om de uitvoer van het Warmteplan te versnellen, richtten we het Warmteplatform Noord-Nederland (WpN2) op. Daarin werken Groningen, Friesland en Drenthe samen met de noordelijke gemeenten en netbeheerders bij het opstarten van warmteprojecten. Op de Klimaattop Noord hebben we het Dutch Heat Centre opgericht, een samenwerkingsverband waar kennis over warmtesystemen ontwikkeld wordt. Andere deelnemers zijn de gemeente Groningen, Hanzehogeschool (Entrance), Enpulse, TNO en de TU Eindhoven.

Binnen de kaders van het warmteplan willen we projecten met duurzame warmte realiseren. Het realiseren van duurzame warmte blijkt niet makkelijk, door de hoge investeringen, het relatief lage rendement en het risico dat de leverancier van de restwarmte ineens niet meer kan leveren (bijvoorbeeld door een faillissement). Door deze financiële risico's zijn de plannen voor warmtenetten in Hoogezand en Veendam tijdelijk on hold gezet. Voor de uitbreiding van het warmtenet in Groningen Seaports willen we het risico afdekken met een bijdrage uit het Waddenfonds; die aanvraag doen we medio 2018. Verder inventariseren we met experts de voorwaarden waaronder investeerders wél willen investeren.

Een van de andere grote warmteprojecten die nog in voorbereiding zijn, is de warmteleiding tussen de Eemsdelta en de stad Groningen. We hebben opdracht gegeven voor een onderzoek naar de haalbaarheid van de warmteleiding; het rapport wordt momenteel verder uitgewerkt. Verder is er nog het project Warmtestad, dat met geothermie duizenden huishoudens en instellingen in het noorden van de stad Groningen zou gaan verwarmen. Het Staatstoezicht op de Mijnen trapt in oktober 2017 op de rem, omdat de kans op aardbevingen door geothermie onderschat zou worden. De stad Groningen is hier aan zet, maar wij houden de ontwikkelingen in de gaten en onderzoeken of met zonnethermie op een van onze slibdepots een deel van de benodigde warmte geleverd kan worden.

INSPANNING

- Opstellen en uitvoeren provinciaal warmteplan.
- Ondersteunen warmte-initiatieven.

BEOOGD RESULTAAT

- Inzicht in mogelijkheden voor duurzame warmte.
- Toename duurzame warmteproductie, afname aardgasgebruik t.b.v. warmte.

Analyse

Restwarmte is in overvloed beschikbaar in de Eemsdelta.

De gemeente Groningen wil deze graag afnemen. Ook in andere gemeenten, zoals Midden-Groningen en Appingedam wil men concreet aan de slag met warmtenetten. Met de extra urgentie die hierop recent is ontstaan, is naar ons inzien een extra inzet bovenop de bestaande begroting gerechtvaardigd.

Voorstel

Alle gemeenten moeten in 2020 een gemeentelijke warmtevisie hebben opgesteld. Wij vinden dit belangrijk en blijven met de gemeenten in gesprek, zodat we kunnen versnellen waar dat mogelijk en gewenst is. Het vervolgens daadwerkelijk aanleggen van een warmtenet is (financieel) een zeer omvangrijke en complexe klus. Denk aan de technische aspecten, het rondmaken van een business-case, de organisatorische aspecten en de communicatie naar de inwoners. Wij zullen in de gesprekken over Nieuw perspectief pleiten voor voldoende middelen om warmteprojecten een boost te geven.

Gas 2.0

Met gas 2.0 bedoelen we nieuwe gasvormen, andere dan het reguliere aardgas. Het gaat over waterstof, maar ook over gas dat via verschillende technieken wordt gewonnen uit allerlei stromen biomassa. We willen duurzame energie koppelen aan Biobased Economy, ofwel de agenda van Chemport. We stimuleren gebruik van biomassa voor energie en het nuttig gebruiken van reststromen en verbinden zo verschillende sectoren met elkaar, zoals landbouw, agro-industrie en chemie. Op termijn moet dit leiden tot een circulaire economie.

Door de relatie tussen de Biobased Economy en duurzame energie te versterken, hebben we ervoor gezorgd dat meer biomassa-initiatieven doorgingen. Een daarvan is de pijpleiding voor stoom uit hout van Eneco. Verder ontwikkelen Staatsbosbeheer, RWE, Avantium en Groningen Seaports aan de ontwikkeling van bioraffinage in de Eemsdelta.

We zetten ons in voor kennisontwikkeling en -deling over biovergassing. Biovergassing is moeilijk rendabel te maken, waardoor marktpartijen afwachten met investeren. Om de techniek financieel aantrekkelijker te maken, werken we met de betrokken partijen aan de aanvraag voor een bijdrage uit het Waddenfonds.

Verder werken we mee aan een project met biogas in Slochteren. Door de gemeentelijke herindeling loopt dit project wat vertraging op; in 2018 zal het van start gaan.

Analyse

Met de grote aandacht en dynamiek die recent is komen te ontstaan rond waterstof (zie actielijn 3), is er minder aandacht geweest voor overige hernieuwbare gassen. We zien op dit moment dat ook op dit gebied nog nieuwe projecten in ontwikkeling zijn. Deze vergen een andere aanpak en hebben ze een minder intensieve begeleiding van de provincie nodig. Onze inzet richt zich vooral op de Eemsdelta en de Chemport-agenda.

INSPANNINGEN

- Ter beschikking stellen kennis en expertise t.b.v. spoor biobased economy van het economisch programma.
- Relatie tussen Biobased Economy en duurzame energie versterken

BEOOGD RESULTAAT

- Realiseren vergassingscluster Eemsdelta.
- Ca. 40% biomassa-initiatieven gaat door.
- Nieuwe businessmodellen voor decentrale groen gasinstallaties.
- Doorontwikkeling nieuwe gassen.

Stimuleren lokale initiatieven

We zetten ons in om zes dorpen of wijken op weg te helpen naar een CO²-vrije energievoorziening, ofwel 'energieneutraal' te worden. De aanpak in deze dorpen kan een voorbeeld zijn voor andere dorpen en wijken. Uit dertig initiatieven selecteerden we eind 2016 de volgende zes projecten: Stichting Paddepoel Energiek, Energie Coöperatie Oostwold, de Lopster Energie Coöperatie, Steendam gas(t)vrij, Boven Pekela Energie Neutraal en Zonnedorpen Leermens, 't Zand, Zeerijp en Zijldijk. Deze projecten kenmerken zich door een groot enthousiasme bij de initiatiefnemers. Tegelijk zijn dit vaak vrijwilligers die beperkt de tijd hebben. Bovendien zijn de projecten ingewikkeld, met

veel betrokken partijen en vaak ook de koppeling aan de opgave om gebouwen aardbevingsbestendig te maken.

Ieder initiatief heeft een aanspreekpunt binnen de provincie dat hen helpt met onder meer de financiering, contacten, publiciteit en ruimtelijke regelgeving. Bovendien stimuleren we kennisdeling tussen de dorpen, onder meer door een aantal grote bijeenkomsten te organiseren voor de energie-initiatieven.

De eerste successen zijn er al. Zo krijgt 't Zand vanaf april 2018 stroom van 1.200 zonnepanelen in het dorp. Tijdens de Klimaattop Noord tekenden we, onder andere met de gemeente Groningen, Grunneger Power en Enexis, voor samenwerking in het lokale initiatief Paddepoel Energiek. Daar zijn 37 huiseigenaren al overtuigd hun huis te verduurzamen, zijn we dicht bij de realisatie van een postcoderoos-project met drie kleine windmolens en onderzoeken we hoe particulieren kunnen aansluiten op het warmtenet. In Loppersum ondertekenden 16 partijen, waaronder de provincie, de gemeente Loppersum, Entrance en Enexis, in september 2017 het Energietransitieplan Loppersum. In deze pilot worden de mogelijkheden voor energiebesparing, groen gas, wind en warmtenetten onderzocht. Wij zijn betrokken bij het opstellen van het Energie Omgevingsplan en als aanspreekpunt van de Lopster Energie Coöperatie.

INSPANNINGEN

- Vliegende Brigade
- Professionalisering ondersteuning lokale initiatieven
- Uitvoeren subprogramma Lokale Energietransitie
 - Coöperatieve zonnepark ontwikkelaar
 - Energie in de gebiedsopgaven (VB)
 - Professionalisering ondersteuning lokale initiatieven.

BEOOGD RESULTAAT

- 20 lokale initiatieven ondersteund.
- In 5 dorpen/wijken is het proces om te komen tot energieneutraliteit ingezet.
- In 5 dorpen/wijken wordt duurzame energie opgewekt.
- Vliegende brigade ondersteunt 5 gemeenten in 2016, daarna oplopend.

Naast de zes dorpen ondersteunen we ook andere energie-initiatieven, bijvoorbeeld met startsubsidies (17 lokale energie-initiatieven hebben een startsubsidie ontvangen, zie ook 'Financiële ondersteuning energie-initiatieven') en leningen uit het Revolverend Fonds, dat onlangs de naam Fonds Nieuwe Doen gekregen heeft. Uit dit fonds kunnen de initiatieven leningen halen, waarmee ze hun projecten kunnen financieren. Voor de aardbevingsgemeenten is een extra laag rentepercentage vastgesteld. Meer uitleg over de resultaten van het Fonds Nieuwe Doen vindt u verderop in deze evaluatie.

Verder coördineert de provincie in opdracht van de Nationaal Coördinator Groningen het Programma Lokale Energietransitie (PLE) dat loopt van 2016 tot 2019. Doel van dat programma is de lokale energie-initiatieven in de aardbevingsgemeenten te ondersteunen en te professionaliseren. We hebben het PLE op hoofdlijnen geïntegreerd in ons Programma Energietransitie 2016-2019 en proberen de activiteiten in het PLE en in de rest van de provincie zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen. Verder spannen we ons in om de samenwerking van partners binnen het PLE - tussen met name de Groninger EnergiekoepeL (GrEK) en Grunneger Power - te verbeteren.

Van de negen actielijnen in het PLE, voeren wij er drie uit. Naast (1) de coördinatie van het PLE, is dat (2) het opzetten van een pilot voor een smart grid. De verkenning daartoe wordt ondergebracht in het Europese project ESSENTiaLL. Verder (3) hebben we 2 miljoen euro van de in totaal 5 miljoen euro die de PLE van de NAM kreeg, ondergebracht in het Revolverend Fonds. Daarmee moet de financiering van projecten in het aardbevingsgebied makkelijker worden, waardoor ook de grotere projecten van de grond kunnen komen.

Wat mag u nog verwachten?

We beschreven (zie ook analyse hieronder) dat de initiatieven behoefte hebben aan verdergaande ondersteuning voor de realisatie van hun projecten om energieneutraal te worden. Wij zullen in de vraag om extra ondersteuning voorzien middels het inhuren en beschikbaar stellen van een projectleider. De dekking hiervoor is geregeld binnen de bestaande middelen van het programma.

Analyse

We ondersteunen middels de startsubsidies, het organiseren van kennisbijeenkomsten en het uitvoeren van het NCG-programma voor lokale energietransitie de 27 lokale energie-initiatieven in de provincie Groningen. En waar nodig springen we uiteraard bij met inhoudelijke kennis en ons netwerk. We hebben ervoor gekozen zes initiatieven extra te helpen, zodat zij een voorbeeldfunctie zouden vormen voor de rest van Groningen, en zelf de rest van Nederland. In gesprekken met de zes dorpsinitiatieven zijn we tot de conclusie gekomen dat zij extra intensieve ondersteuning nodig hebben om door te kunnen pakken. Wij hadden graag gezien dat met ondersteuning van onze zijde en die van de betrokken gemeenten, de inzet zich zou verbreden en de lokale initiatieven tot een meer programmatische aanpak over zouden gaan. In de praktijk blijkt dat een initiatief zich doorgaans richt op één project, en dat daar alle beschikbare energie in gaat zitten. Met het beschikbaar stellen van meer intensieve ondersteuning willen we die projecten versnellen. Het boeken van succes leidt tot meer vertrouwen in de beweging en creëert de ruimte om weer een nieuw project op te pakken. De projectleider gaat daarbij helpen.

'Samen met de provincie zetten wij ons ervoor in om inwoners meer te betrekken bij de energietransitie. In Oudeschip bijvoorbeeld, een dorp bij de Eemshaven. De provincie richtte het Revolverend Energiefonds op, waarmee ook bewoners met een kleine portemonnee in staat worden gesteld eigenaar te worden van de nog te bouwen windturbines. En dat is mooi, want zo kunnen we ervoor zorgen dat de bewoners niet alleen de mogelijke geluidshinder en de slagschaduw krijgen, maar dat ook de opbrengsten in het gebied zelf terechtkomen.'

Anneke Schäfer

Directeur Natuur en Milieufederatie Groningen

ACTIELIJN 3

VERANDEREN ENERGIESYSTEEM

Om een steeds groter aandeel duurzame energie te kunnen verwerken, moet het energiesysteem flink veranderen. Dat energiesysteem 2.0 moet pieken en dalen in vraag en aanbod kunnen opvangen, raad weten met decentrale opwekking en bijvoorbeeld burens de mogelijkheid bieden om energie uit te wisselen. Daarvoor is innovatie nodig in infrastructuur, energieopslag, regelgeving en ICT.

Onze focus bij het veranderen van het energiesysteem ligt op waterstof, smart grids, energieopslag en warmtenetten. Verder willen we invulling geven aan Noord-Nederland en Noordwest-Duitsland als Europese energieregio en ons inzetten voor de aanlanding van stroom van Duitse windparken in de Eemshaven.

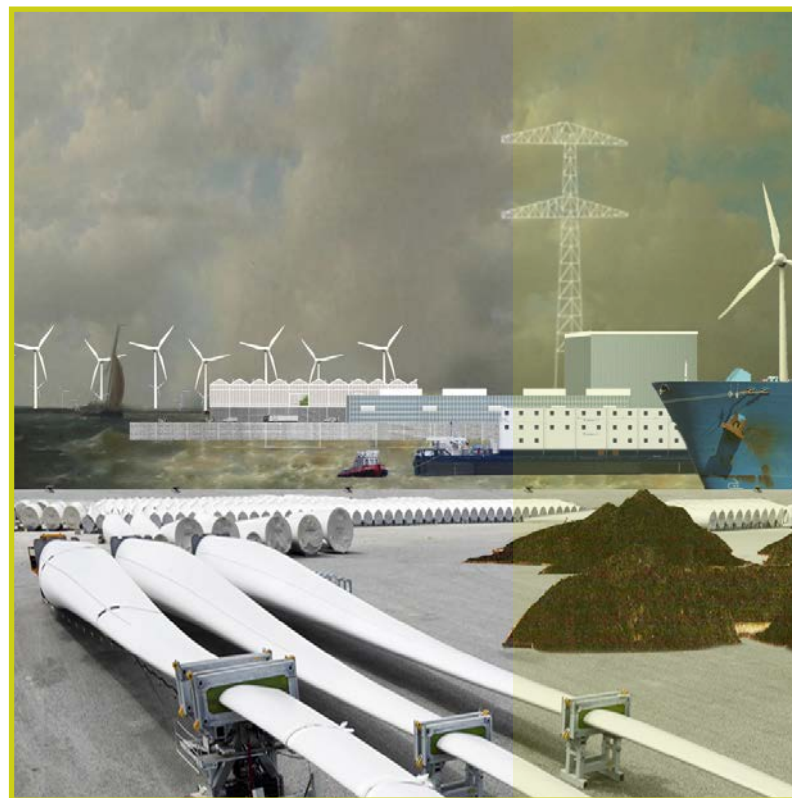
Bij de verandering van het energiesysteem heeft de provincie drie rollen:

- Lobby voor aanpassing beleid en regelgeving
 - Financieel ondersteunen van initiatieven
 - Stimuleren en aanjagen van initiatieven
-

Waterstof

Toen het Programma Energietransitie 2016-2019 werd geschreven, was er nog amper aandacht voor waterstof. Maar inmiddels staat waterstof hoog op de prioriteitenlijst van de provincie, en van veel andere partijen. Duurzame elektriciteit kan door middel van elektrolyse worden omgezet in waterstof. In die vorm kan de energie worden opgeslagen en vervoerd. De groene waterstof dient als brandstof voor verkeer en vervoer, warmte of elektriciteit of als grondstof voor de groene chemie. Zo maakt waterstof vergroening van chemie en mobiliteit mogelijk en kan het een belangrijke bijdrage leveren aan een nieuw energiesysteem.

We voeren, samen met onze partners, een actieve lobby bij het Rijk om Groningen stevig te positioneren als waterstofregio. In eerste instantie gaat het om het realiseren van voldoende aanbod, infrastructuur en afname. Met oog op het laatste, spelen we zelf ook een rol door ons OV zoveel mogelijk 'zero-emission' te maken, wat met waterstof goed mogelijk is. Verder voeren we zeer regelmatig overleg met alle belangrijke waterstofpartijen in het Noorden. Met het Rijk en de overheden, bedrijven en instellingen in Noord-Nederland verwachten we in 2018 afspraken te kunnen maken om de groene waterstofeconomie in het noorden te stimuleren.

Groene waterstof

Elektriciteit middels elektrolyse omzetten in waterstof is een techniek die nu nog erg duur is en nog niet op grote schaal kan worden toegepast. Toch speelt waterstof een belangrijke rol in de plannen voor een nieuw energiesysteem, omdat het kan dienen voor tijdelijke opslag van (duurzame) energie. Holthausen Gassen uit Hoogezand opende begin 2018 een tankstation waar je waterstof kunt tanken die is gemaakt met zonnestroom. Het bedrijf wil, samen met Gasunie, in totaal negen waterstoftankstations bouwen in Groningen.

Een slag groter is HyStock, de waterstofcentrale van 1 MW

in Zuidwending, waarvoor Gasunie inmiddels een vergunning heeft aangevraagd bij het Staatstoezicht op de Mijnen. Dat is vooralsnog de grootste in Nederland. De stroom van een naastgelegen zonnepark wordt door elektrolyse omgezet in groene waterstof. Wanneer het nodig is, kan de waterstof weer worden omgezet in duurzame stroom. Op iets langere termijn willen Gasunie en AkzoNobel een installatie bouwen van 20 MW om het Chemie Park Delfzijl van groene waterstof te voorzien. De investeringsbeslissing wordt in 2019 verwacht.

Wat mag u nog van ons verwachten?

Om onze ambities beter bekend te maken en onze positie te versterken, onderzoeken we een alliantie met Zuid-Holland en de mogelijkheid om fondsen uit Europa en de Benelux te krijgen. Hiertoe organiseren we in 2018 drie werkbezoeken (voor de Provincie Zuid-Holland, de BeNeLux en Rijksvertegenwoordigers) en een waterstofconferentie. We werken ondertussen hard aan het realiseren van de basisinfrastructuur voor waterstof: elektrolyse (zie ook kader) en de noodzakelijke verbinding tussen de aanbieders en afnemers.

Analyse

Waterstof vormt de verbindende schakel tussen vele bronnen en afnemers van energie. Het is daarnaast belangrijk voor de vergroening van de chemie. We zijn blij met de proactieve houding van een aantal bedrijven (met name Gasunie) op dit terrein, maar zouden hier als provincie ook graag meer tijd in steken.

Voorstel

We stellen voor om voor de resterende programmaperiode extra capaciteit vrij te maken om met de gerelateerde partijen (Rijk, Gasunie, Groningen Seaports, de bedrijven, de New Energy Coalition) de waterstofagenda versneld in uitvoering te brengen. Het gaat om het opbouwen van de elektrolysecapaciteit, de eerst benodigde infrastructuur en de verbinding met de eerste afname in de mobiliteit en de chemie. We zullen u bij de Voorjaarsnota vragen €100.000 beschikbaar te stellen zodat wij de hiervoor benodigde afspraken met het Rijk kunnen maken, (EU) financiering kunnen vinden en de nodige ruimtelijke inpassing kunnen begeleiden.

Energiesysteem 2.0

Ons huidige energiesysteem draait grotendeels op aardgas en is georiënteerd van grote elektriciteitscentrales richting de afnemers. Met de transitie gaat aardgas een kleinere rol spelen en wordt de opwek decentraal en gaat deze fluctueren met de weersomstandigheden. Daarop moeten we ons energiesysteem aanpassen, zowel de lokale netten als de internationale verknoping. Ons doel daarbij is de Groningse koploperpositie te behouden, burgers te betrekken bij decentrale energiesystemen en winst lokaal te laten terechtkomen.

INSPANNINGEN

- Doorontwikkelen en indienen Power2Flex.
- Aanjagen smartgrid project gekoppeld aan de versterkingsopgave.
- Ondersteunen initiatieven uit het Energiefonds.
- Inzet op aanlanding Duitse windparken in de Eemshaven.

Om innovatie in het energiesysteem aan te jagen, zijn we penvoerder van het Europese Interreg-project Power to Flex. Daarin zoeken we met onze partners, voornamelijk uit het midden- en kleinbedrijf in Nederland en Duitsland, naar innovatieve manieren om energie op te slaan voor huishoudens, huizenblokken en vervoer. Dat project leidt in 2019 tot drie pilots.

Verder steunen we de ontwikkeling van smart grids, energienetwerken die vraag en aanbod slim op elkaar afstemmen. Om meer te leren over smart grids en mogelijke verdienmodellen, consumentengedrag en regelgeving, verkennen we de realisatie van een 'living lab'. Daarvoor is een plek nodig waar al een fors aandeel duurzame energie is, bijvoorbeeld een van de zes dorpen die we ondersteunen in hun proces om energieneutraal te worden. Daarnaast bereiden we een aanvraag voor een Europese subsidie voor (INTERREG VB NSR), waarmee we met andere Noordzeeregio's onderzoek doen naar smart grids. In dit project richten wij ons op blockchain-toepassingen.

In smart grids kunnen elektrische auto's een belangrijke rol spelen als buffer, door zoveel mogelijk op te laden wanneer er veel aanbod van duurzame stroom is en 'terug te laden' van de auto naar het elektriciteitsnet wanneer het windstil is en de zon niet schijnt. Samen met

BEOOGD RESULTAAT

- Doorontwikkeling kennis van en ervaring met energieopslag en balancerings.
- Inzicht in kansen MKB als het gaat om Energieopslag.
- Profilerings van de regio als Energyport.
- Quick scan aanlanding 'Duitse stroom'

de New Energy Coalition en Hanze Hogeschool onderzoeken we de innovaties voor slim laden. We proberen die innovaties ook mee te nemen in de aanbesteding voor duizend laadpalen die we in de provincie Groningen (700) en Drenthe (300) gaan plaatsen. Fondsen voor het project komen deels van het Rijk, uit de Green Deal 'Openbaar Toegankelijke Elektrische Laadinfrastructuur'.

Analyse

We zien dat de behoefte aan slimme energiesystemen toeneemt, zie bijvoorbeeld de congestie die in Zuid-Groningen op het net ontstaat als gevolg van het grote aantal nieuwe zonneparken. Dit doet vermoeden dat de behoefte aan deze kennis op korte termijn heel groot gaat worden. Ook wordt de opgave naar de toekomst steeds belangrijker om in lokale energiesystemen zoveel van de pieken in elektrische gebruik te vermijden, waarmee versterking van het bovenliggende energiesysteem voorkomen kan worden. Dit geldt op meerdere schaalniveaus.

Tegelijkertijd constateren we dat we er weliswaar in slagen om een aantal (Europese) projecten van de grond te krijgen, maar dat we hier veel tijd in moeten investeren.

Voorstel

Bij de totstandkoming van een Nieuw Perspectief voor Groningen zal ook aandacht moeten uitgaan naar de versnelling van de ontwikkeling van smart grids in onze provincie. Met goede planvorming en ondersteuning kunnen we gedurende de resterende looptijd van het programma o.a. Europa fondsen verwerven. Hiermee kunnen we met partners zoals TNO, de New Energy Coalition, Enpuls, Gasunie etc. relevante projecten realiseren.

Internationalisering

Om tot een internationaal verknoopt energienetwerk te komen, proberen we de samenwerking met Duitsland (met name onze buur-deelstaat Nedersaksen) en de andere landen rond de Noordzee te intensiveren. Deze samenwerking stimuleert de kennisuitwisseling en zorgt ervoor dat het makkelijker wordt aan te sluiten bij Europees beleid en Europese subsidies. We ontvingen al een subsidie voor het Duits-Nederlandse project Power2Flex.

Ook benutten we de samenwerking met Duitse partners om stroom van Duitse offshore windparken in de Eemshaven aan land te laten komen. Het is technisch mogelijk en het is goed voor de vergroening van het energiesysteem, maar het vergt een Europese bril (internationale netbalancering en meer betrouwbaarheid doordat er op

verschillende momenten op andere momenten hernieuwbare energie beschikbaar is) in plaats van een (beperkte) nationale blik.

Het is moeilijk om te bepalen wie opdraait voor welke kosten en wie de duurzaam opgewekte energie op zijn conto mag schrijven. Samen met Groningen Seaports en andere partners onderzoeken we hoe we belemmeringen in regelgeving en de kostenverdeling kunnen oplossen. Een dergelijk project kan concreet invulling geven aan Noord-Nederland en Noordwest-Duitsland als Europese energieregio.

Binnen onze internationale netwerken, zoals de North Sea Commission, agenderen we regelmatig energithema's, zoals de vergroening van bedrijvigheid zonder werkgelegenheid te verliezen en de

INSPANNINGEN

- Deelname internationale en nationale events, onder andere in het kader van voorzitterschap NL van EU.
- Aanjagen van internationale projecten op voor ons relevante thema's met Duitsland en andere partners, m.n. rond de Noordzee.
- Invulling geven aan N-Nederland – NW Duitsland als Europese energieregio.
- Initiëren van en deelnemen aan energieprojecten via EU-programma's. Kansrijke thema's: energieopslag, energiecoöperaties, offshore-wind, biogas.
- Agenderen energithema's in onze internationale netwerken waaronder North Sea Commission;

BEOOGD RESULTAAT

- Branding van de regio als mini energie-unie.
- Gerichtte projectenlobby op de thema's van het programma.
- Wegnemen belemmerende wet- en regelgeving.
- Een pilot met Duitsland waarin energie wordt uitgewisseld

benutting van de Noordzee als 'powerhouse'. Ook pleiten we voor een gezamenlijke reactie vanuit regio's in plaats van uit de lidstaten op het Europese 'Clean Energy Package' (een strategie van de Europese Commissie die richting geeft aan het Europese energie- en klimaatbeleid tot 2030).

Analyse

We constateren dat de kansen die we zien heel reëel zijn, en de EU ondersteunt dit met het voornemen om de energienetten van de lidstaten beter op elkaar aan te sluiten. Maar we zien ook dat het heel lang duurt om tot concrete stappen te komen.

Voorstel

Wij hebben onze rol en plannen duidelijk omschreven en op de agenda gezet en we stellen voor om nu op een lager pitje verder te gaan. Hierbij houden we reeds gemaakte afspraken in stand en grijpen kansen waar mogelijk. Wij schatten hiermee ongeveer €50.000 vrij te kunnen spelen. We stellen voor dit dan te investeren in energiebesparing in de woningen - zie eerder in dit document.

'De provincie en de gemeente Groningen werken intensief samen op het gebied van energietransitie. Zo hebben we samen het 'Gronings Bod' aan het Rijk aangeboden, waarin we laten zien hoe Groningen met wind op zee en waterstof een groot deel van de duurzame energie in Nederland kan leveren. Daarmee willen we niet alleen de klimaatdoelen bereiken, maar ook zorgen voor een nieuw economisch perspectief voor Groningen.'

Wouter van Bolhuis

Programmamanager Gemeente Groningen

RANDVOORWAARDEN EN ORGANISATIE

Om ons Programma Energiëtransitie 2016-2019 goed uit te kunnen voeren, zijn de juiste randvoorwaarden nodig. Binnen het programma-management zetten we ons in om die randvoorwaarden te creëren, zowel binnen als buiten onze eigen organisatie.

Lobby

Zo voeren we een zeer actieve lobby op de thema's in het programma. Om het verhaal van de Groningse energietransitie goed voor het voetlicht te brengen, werken we nauw samen met veel partijen, waaronder overheden (van lokaal tot Europees niveau), belangen- en lobbyorganisaties, kennisinstellingen en het bedrijfsleven. Het meest zichtbaar was de Klimaatop Noord in november 2017, een zeer succesvol initiatief van de drie noordelijke provincies en de New Energy Coalition. Daar zagen 1.200 bezoekers wat het Noorden al doet en nog wil doen om over te gaan naar een duurzame energievoorziening. Er werden twintig afspraken ondertekend. Zo spraken we af om samen met vijftien gemeenten, de Omgevingsdienst Groningen en de Veiligheidsregio 100% duurzame energie uit de regio te kopen van bronnen die er op dit moment nog niet zijn. Ook tekenden we voor de oprichting van het Dutch Heat Centre, waarin kennis wordt ontwikkeld voor duurzame en flexibele warmtesystemen en tekenden we voor duizend extra publieke laadpalen in de drie noordelijke provincies.

In maart 2017 deden we, samen met de gemeente Groningen, aan het Rijk een Gronings Bod. Het aanbod: Groningen wordt het groene stopcontact van Nederland, waar windstroom van zee deels wordt omgezet in waterstof (zie kader). Dit betekent forse werkgelegenheid voor onze provincie. Dat is goed voor de energietransitie én voor het toekomstperspectief van Groningen nu de gasector krimpt. In het regeerakkoord 'antwoordt' het kabinet dat de provincie Groningen de nationaal koploper kan zijn in de energietransitie en als kenniscentrum kan optreden.

Samen met de gemeente Groningen haalden we het Global Centre of Excellence on Climate Adaptation (GCECA) naar Groningen (het instituut zit ook deels in Rotterdam). Vanaf 2018 gaan 20 mensen binnen dit mondiale klimaatcentrum van de Verenigde Naties op zoek naar manieren waarop overheden en organisaties zich kunnen wapenen tegen klimaatverandering.

Er is een interbestuurlijk programma vastgesteld tussen Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen. In dat programma, speelt de energietransitie een belangrijke rol. Het is bovendien een opmaat voor het Klimaatakkoord. In de onderhandelingen voor het Klimaatakkoord vertegenwoordigen wij zelf het IPO aan enkele tafels, en worden we aan andere tafels door collega's van het IPO vertegenwoordigd. Via de Regionale Energie en Klimaatstrategieën die onderdeel zijn van het interbestuurlijk programma en het Nationaal Klimaatakkoord, worden de afspraken vanaf 2019 vertaald naar de regio.

Wat mag u nog van ons verwachten?

Wind op zee is een cruciaal voor onze werkgelegenheid en als energie-aanbod. Voor de vergroening van het transport en de chemie is het daarbij nodig om groene waterstof te produceren. Nog een voordeel van waterstof als energiedrager is, dat we minder energie per hoogspanningsverbinding door ons landschap hoeven te vervoeren. Wij zullen de lobby hierop dus stevig voortzetten, zodat de aankondiging van de gebieden boven De Wadden voor de vervolg-routekaart wind op zee worden omgezet in concrete kavels.

De Regionale Energie- en Klimaatstrategieën (REKS) behelzen de volgende onderdelen:

- Een technische analyse van de besparingspotentie en opwekpotentie in een gebied
- Een dialoog met de samenleving over de wijze waarop die potentie benut gaat worden
- Naar aanleiding van de studie en dialoog een strategie voor de transitie, die ertoe leidt in 2050 energieneutraal te zijn
- De REKS moet vervolgens worden vertaald in de omgevingsvisies op nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau.

In Groningen zijn we met de energiedialoog ten behoeve van nieuwe ruimte voor windenergie al met een soortgelijke exercitie begonnen. We onderzoeken nog hoe we deze twee samenhangende zaken tot één geheel kunnen smeden. We moeten een balans vinden waarin we de inwoners en gemeenten niet overstelpen met discussieavonden, maar wel de juiste input krijgen. Daarbij moet het voor de maatschappij ook duidelijk worden dat dit niet alleen een probleem van de verschillende overheidslagen is, maar dat iedereen hiermee aan de slag moet.

Analyse

We zijn tevreden over hetgeen onze lobby-inzet ons tot nu toe gebracht heeft. De Regionale Energie en Klimaatstrategieën vergen op de korte termijn een stevige inspanning. Deze zullen voor een langere periode het kader gaan vormen waarbinnen de energietransitie in onze provincie vorm gaat krijgen.

We weten nog niet precies hoe de REKS procesmatig en inhoudelijk vorm gaat krijgen, maar het is duidelijk dat de provincie hierin een grote rol zal gaan spelen. Dit is nodig voor regie op het proces, de studies naar bespaar- en opwekpotentie, communicatie en het nodige schrijfwerk. Zodra duidelijk is wat dit precies van ons vraagt, zullen wij u hierover informeren.

Kennis

Voor goede beleidsvorming, communicatie en verantwoording, is een actueel beeld nodig van de voortgang van de energietransitie in de provincie Groningen. We hadden al enige jaren een provinciale Energiemonitor met daarin gegevens over energieverbruik en -opwekking, maar ook over het aantal bedrijven en banen in de duurzame en fossiele energiesector. Deze Energiemonitor hebben we in 2016 voor iedereen online toegankelijk gemaakt. De informatie wordt regelmatig bijgewerkt; sinds januari 2018 staat de meest recente Energiemonitor online.

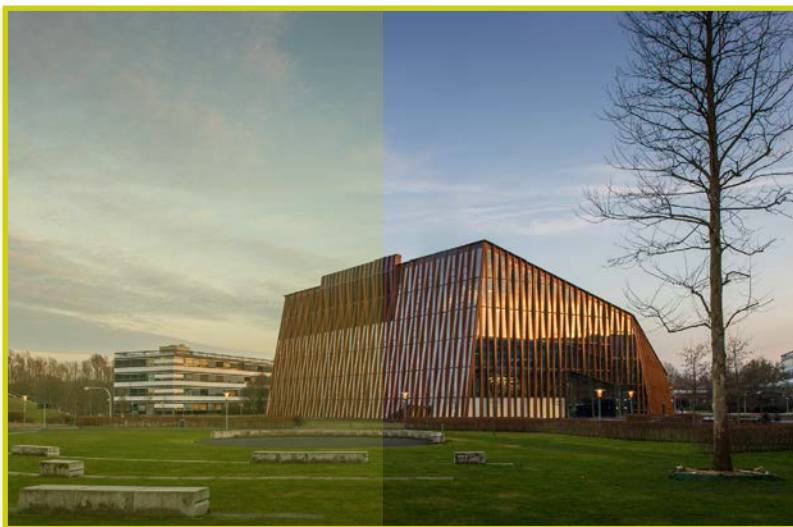
In januari 2018 zijn Energy Academy Europe, Energy Delta Institute en Energy Valley officieel samengegaan in de New Energy Coalition. In dit instituut zijn onderwijs, onderzoek en bedrijvigheid op het gebied van energie verenigd. Met de bundeling is een robuuster instituut ontstaan dan de optelsom van de drie losse delen. Hiermee zullen steeds meer afgestudeerden, nieuwe startups, innovaties en resultaten van (toegepast) onderzoek een groeiende bijdrage leveren aan de energietransitie. Bovendien zal het instituut bijdragen aan het beeld dat het noorden dé energieregio van Nederland en Europa is en zal het de internationale samenwerking bevorderen.

Analyse

We zijn blij met de online provinciale energiemonitor, al mag het aantal bezoekers dat deze site ontvangt nog groeien. De New Energy Coalition is een stevig bastion van kennis- en ontwikkelkracht op het gebied van energietransitie. Er is echter een groeiend tekort aan goed geschoolde arbeidskrachten voor de energietransitie, met name in de technische vakopleidingen.

Voorstel

Hoewel de provincie hierin geen wettelijke taak heeft, zien we dat de bedrijven en opleidingsinstellingen op eigen kracht niet tot realisatie van afdoende nieuwe opleidingsplaatsen komen. Ook ziet het MKB niet altijd de noodzaak tot of kansen van innovatie. Een voorbeeld zijn de (hybride) warmtepompen. Het regeerakkoord kondigt aan dat er in de komende jaren jaarlijks 50.000 bestaande woningen van het aardgas gehaald moeten worden. Maar er is slechts een handvol installateurs dat deze nieuwe technieken aanbiedt. En er zijn nog onvoldoende opleidingsplaatsen om de juist geschoolde werknemers aan te bieden. Dat vraagt dus om extra inspanningen en deze zijn niet voorzien in het huidige programma; het maakt onderdeel uit van de gesprekken over Nieuw Perspectief voor Groningen.

Financiële ondersteuning energie-initiatieven

Naast het positioneren van Groningen als energieprovincie, willen we energie-initiatieven van inwoners stimuleren en ondersteunen.

Daarom financieren we als provincie vanuit het leefbaarheidsprogramma startsubsidies. Tussen 2016 en eind 2019 is 400.000 euro van de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) beschikbaar voor 40 projecten in het aardbevingsgebied. Sinds de start van het programma zijn 17 startsubsidies van ieder 10.000 euro toegekend.

INSPANNING

Er wordt een energiefonds ingericht waaruit investeringen voor energiebesparing en duurzame energie kunnen worden gefinancierd.

BEOOGD RESULTAAT

Revolverend Fonds draait in 2016.

Revolverend Fonds: Fonds Nieuwe Doen

Het Revolverend Fonds voor Groningen is opgericht. Dit fonds, dat onlangs het Fonds Nieuwe Doen is genoemd, biedt een laagdrempelige financiering voor projecten op het gebied van energie, maar ook van leefbaarheid en zorg. Binnen vijftien jaar moet het bedrag zijn terugbetaald, zodat het weer kan worden ingezet voor andere projecten. Bij de start heeft de provincie 25 miljoen euro in het fonds gestort, waarvan 10 miljoen in het Revolverend Energiefonds (de rest is voor zorg en leefbaarheid). Sinds januari 2018 is 2 miljoen euro uit het Programma Lokale Energietransitie van de Nationaal Coördinator Groningen toegevoegd voor lokale energie-initiatieven in het aardbevingsgebied. Gedeputeerde Staten is voornemens om nog eens 25 miljoen euro toe te voegen aan het Revolverend Energiefonds.

Het Revolverend Energiefonds heeft 2 miljoen euro gereserveerd voor het project Warmtestad, voor het boren van een geothermieput. Nu de boring naar aardwarmte voorlopig niet doorgaat, zijn we in afwachting van een nieuw voorstel van de gemeente Groningen. Dat voorstel beoordelen we om te bepalen of deze lening alsnog doorgang zal vinden. Verder hebben we tot oktober 2017 13 leningen verstrekt van in totaal bijna 1,7 miljoen euro. Destijds waren nog voor 2 miljoen euro aan aanvragen in behandeling. In maart 2018 rapporteert het fonds haar nieuwe cijfers.

Wat mag u nog van ons verwachten?

Op dit programmaonderdeel lopen alle geplande acties naar wens. Wij hebben op dit moment geen nieuwe acties gepland. U zult separaat worden geïnformeerd over de voortgang van het Revolverend Fonds. De rapportage betreffende het Programma Lokale Energietransitie loopt via de NCG, omdat de financiering daar vandaan komt.

Analyse

We zijn tevreden over de mate waarin we de energie-initiatieven kunnen ondersteunen. Daar tekenen we wel bij aan dat dit voor een fors deel financieel wordt gedragen door tijdelijk geld vanuit de NCG. Zodra dit op is (2020), zal de ondersteuning dus voor een groot deel wegvallen. De verwachting is dat de meeste coöperaties op dat moment nog niet ver genoeg gegroeid zijn om projecten op grotere schaal te gaan ontwikkelen. In een toekomstig programma energietransitie zou hiervoor meer geld gereserveerd moeten worden, maar aangezien dat voor deze programmaperiode nog niet speelt, doen wij u hiervoor nu geen voorstel. We zijn daarnaast ook tevreden over het tempo waarin we leningen kunnen wegzetten vanuit het Revolverend Fonds en met de extra €25 mln moeten we voorlopig in de vraag kunnen voorzien.

'De ambities van de provincie Groningen voor de energietransitie zijn groot. Logisch, als je kijkt naar de historische rol van Groningen als energieprovincie en de aardbevingsproblematiek. Als New Energy Coalition werken we intensief samen met de provincie om de ambitie in het regeerakkoord waar te maken: Groningen als kenniscentrum voor de energietransitie.'

Gertjan Lankhorst

Directeur New Energy Coalition

DE EIGEN ORGANISATIE

ENERGIETRANSITIE ALS INTEGRAAL THEMA

Het Programma Energietransitie staat niet op zichzelf. Energie is een integraal onderdeel van het provinciale beleid, in alle portefeuilles. Energietransitie raakt aan veel thema's, zoals vergroening van de industrie, de regionale economie en leefbaarheid. Maar ook binnen ruimtelijke ordening, verkeer en vervoer en ons eigen inkoopbeleid speelt energietransitie een rol. Binnen het Programma Energietransitie zijn vier afdelingen betrokken, maar daarnaast zien we dat steeds meer andere afdelingen zich ook bewust zijn van het belang van de energietransitie en daar ook naar handelen.

Eigen organisatie

De provincie zet zich op verschillende manieren in om binnen de eigen organisatie energie te besparen en over te stappen op duurzaam opgewekte energie.

Provinciehuis en de inkoop van energie

De provincie besloot in het nieuwe energiecontract strenge eisen te stellen: de energie moet 100% duurzaam zijn en komen uit nieuwe bronnen in de regio. De aanbesteding, samen met 17 andere partijen, loopt nu. Het contract gaat in per 2019 en loopt 15 jaar. Verder werken we aan het verduurzamen van het provinciehuis. Renovatie van het gebouw SJ4 leverde een besparing op elektriciteit van 14% en op gas van 30%. Dit zorgde ervoor dat het energielabel van E naar C ging. In het project Gevelrenovatie, dat nu in voorbereiding is, worden onder meer muren en kozijnen geïsoleerd. Dat gaat naar verwachting ook een energiebesparing opleveren, waarmee het energielabel op A kan terechtkomen. De volgende stap is het gasloos maken van het provinciehuis. Daarvoor wordt de planvorming nu afgerond.

Wagenpark

De afgelopen jaren heeft een verduurzaming plaatsgevonden van het wagenpark. Van de tien uitleenauto's van FZ, rijden momenteel acht op alternatieve brandstoffen (biogas of elektriciteit) en ook voor Beheer en Onderhoud is al een aantal hybride auto's aangeschaft. Zodra de overige auto's aan vervanging toe zijn, schaffen we daarvoor duurzame varianten aan.

Bewustwording medewerkers

Voor en door medewerkers zijn - in samenwerking met de Hanzehogeschool Groningen en Buurkracht van Enexis - twee projecten voor energiebesparing gelanceerd: 'Speur de Energieslurper' en 'Check je warmtelek'. Beide projecten waren gericht op bewustwording met als doel ook individuele provinciale medewerkers een bijdrage te laten leveren aan een meer duurzame, schone samenleving. Met 'Speur de Energieslurper' is het elektriciteitsverbruik in de woning in kaart gebracht. Medewerkers keken hoe het verbruik van hun elektrische apparaten in verhouding stond tot het verbruik bij collega's en onderzochten waar energiebesparingen mogelijk zijn. In

de vervolgactiviteit 'Check je warmtelek' is met een warmtemeter gekeken naar warmtelekken en de isolatie van het eigen huis. De activiteiten werden enthousiast ontvangen en leverden enkele mooie inzichten op en concrete tips voor energiebesparing in huis. Ongeveer 200 medewerkers hebben aan een van de projecten deelgenomen en er wordt nu gekeken naar een vervolg.

Hergebruik gras

Als onderdeel van bermbeheer maaien wij gras. We werken aan verschillende innovaties, zodat gras niet langer een afvalstof is, maar grondstof voor nieuwe producten zoals graskolen voor de barbecue, biogas en plaatmateriaal.

Duurzame infrastructuur en duurzaam vervoer

Op verschillende manieren willen we energiebesparing en verduurzaming stimuleren in infrastructuurprojecten en in het vervoer waar wij als provincie invloed op hebben.

Infrastructuur

We brengen bij aanbestedingen in de grond-, weg- en waterbouw standaard de kansen voor verduurzaming in kaart en wegen die mee in de beoordeling. Zo wordt bij ieder nieuw infrastructuurproject tegenwoordig een duurzaamheidsscan uitgevoerd, waarin ook energie een belangrijker rol speelt en minimaal een aandeel krijgt bij de gunningscriteria.

Binnen het blauwe werkveld steken we nadrukkelijk in op het reduceren van het energieverbruik, zowel bij de realisatie als tijdens de gebruiksfase.

Reductie behalen we enerzijds door bij aanbestedingen aannemers te stimuleren om tijdens de uitvoering minder energie te gebruiken.

Anderzijds brengen we vooraf in kaart welke componenten grootverbruikers zijn en onderzoeken we hoe het energieverbruik kan worden teruggebracht. Voorbeelden hiervan zijn het toepassen van asfalt dat bij een lagere temperatuur wordt gefabriceerd, een pilot met het vervangen van cement in beton en de reductie van grondstromen.

Voor de gebruiksfase kijken we naar een alternatieve methode van verlichten, zoals reflecterend materiaal op het asfalt, doelgerichte en zuinigere verlichting of alternatieve manieren van energieopwekking in combinatie met lokale opslag. Zo testen we bij de O-rotondes in de N360 de 'smartflower', een 'bloem' van zonnepanelen die met de zon meedraait en energie voor de verlichting van de rotonde levert. Dit zijn daardoor duurzame rotondes. Bij Blauwestad staat sinds 2017 een autonoom oplaadpunt voor elektrische fietsen, dat zijn stroom

krijgt uit het naastgelegen wegdek. De elektriciteit wordt opgeslagen in de eerste functioneel ingezette accu's ter wereld. We onderzoeken hoe onderdelen uit het concept verwerkt kunnen worden in de HUB-formules voor het OV. In 2016 is een proef uitgevoerd met reflecterend asfalt in de N980 tussen Oldekerk en Sebaldeburen. Door de reflectie van het asfalt kan tot 30% worden bezuinigd op de verlichting.

Ook is in een pilot een 3D-geprinte brug gemaakt voor de Verlengde Oudlandseweg nabij Midwolda. Door een brug 3D te printen kan uiteindelijk worden bespaard op materialen en gewerkt worden met duurzamere materialen.

Voor de realisatie van de energietransitie zijn innovaties essentieel. Daarom werken we samen met ingenieursbureaus en aannemers in het innovatieplatform. Op deze manier denken we groot en werken we de ideeën in een pilot uit alvorens het op grote schaal toe te passen. Samen maken we zo de infrastructuur in Groningen Groen en Slim. Al deze aspecten komen samen bij het project N33-midden, waarbij de ambitie is om het werk energieneutraal en circulair uit te voeren. En ook bij het project Aanpak ringweg West Groningen zal dit nadrukkelijk een rol gaan spelen.

Vervoer

We sturen ook op verduurzaming van het vervoer waar we direct invloed hebben. Zo wordt er een fossielvrij onderhoudsvoertuig aangeschaft (gemiddelde werkdag varend op groene stroom, op termijn ook geschikt voor een waterstofcel) en willen we via de concessieverlening energiebesparing en een verlaging van de CO²-uitstoot in het openbaar vervoer stimuleren.

Voor de bus ondertekenden we de landelijke overeenkomst zero-emissie bus 2030 en voor de trein hebben we - als enige provincie - de landelijke visie CO²-neutraal spoor 2050 ondertekend. We hebben de ambitie om dit voortvarend op te pakken en zijn dan ook al met de implementatie van zero-emissie busvervoer en de voorbereiding van pilots met zero-emissie treinvervoer gestart.

Op dit moment rijden er twee waterstofbussen in de dienstregeling en worden op de Airportlink en Qlink groen elektrische bussen ingezet. De komende jaren zal het overige dieselpark ook stap voor stap worden vervangen door elektrische en waterstofbussen. Zo zullen in 2020 alle Groningse stadsbussen zero-emissie zijn en zullen ook Qlink paars en Qlink blauw zijn voorzien van elektrische bussen. Tevens hebben wij de ambitie in 2020 nog twintig streekbussen op waterstof te laten rijden.

In de huidige aanbesteding van het busvervoer is versnelling van de verduurzaming een gunningscriterium. Zo willen we inschrijvers prikkelen om sneller stappen te zetten naar zero-emissie.

Voor de trein geldt dat bij alle treinen de remenergie wordt opgevangen in een batterij en deze opgevangen energie weer gebruikt wordt bij het rijden. Tevens geldt dat bij de start van de nieuwe concessie achttien nieuwe treinen worden ingezet die rijden op HVO-biodiesel. Deze treinen kunnen later omgebouwd worden naar zero-emissie treinen. Van de bestaande treinvloot die mee overgaat naar de nieuwe concessie, willen we in een pilot twee treinen ombouwen naar batterij-waterstoftreinen. We zijn daarover in gesprek met de vervoerder. Onze ambitie is om, bij een geslaagde ombouw, ook bij de trein stap voor stap te groeien naar zero-emissie.

De nieuwe treinconcessie dient daarnaast duurzaam ontwikkeld, geëxploiteerd, beheerd en onderhouden te worden op basis van het gedachtegoed van triple P (people, planet, profit). De Concessiehouder dient te handelen volgens de principes van richtlijn NEN-ISO 26000 voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen. In 2023 dient de vervoerder trede 3 gecertificeerd te zijn op MVO-prestatieladder. De vervoerder committeert zich daarnaast aan het doel om over de gehele concessieperiode jaarlijks gemiddeld 2% per gereden kilometer te besparen op de CO²-uitstoot. En zorgt ervoor dat alle energie die ingekocht wordt voor hun vestigingen 100% duurzaam is. De volledige overgang naar zero-emissie treinvervoer willen we rond hebben in 2050, of zoveel eerder als mogelijk. Op dat moment willen we niet alleen zero-emissie treinen hebben, maar is het ook de ambitie om de treinen autonoom te laten rijden. Hiermee kan niet alleen een betere service aan de reiziger worden geboden, maar kan ook het energieverbruik sterk worden gereduceerd.

Het autonoom rijden is iets waarin het laatste jaar al enkele kleine stappen hebben ondernomen. Zo zijn er pilots in Appelscha, Lopper-

sum en in de Eemshaven geweest en komt er dit jaar nog een pilot naar het ziekenhuis in Scheemda. Ervan uitgaande dat deze pilot slaagt, willen we daarna de autonome pilot omzetten in een definitieve verbinding naar het ziekenhuis. Deze is dan zero-emissie en energiezuinig.

Voor de trein en ook voor vaartuigen willen we tot en met 2020 de eerste stappen zetten middels pilots. Het autonoom laten rijden en varen van treinen en boten kan tot wel een energiebesparing van 30% opleveren. Dit omdat een autonoom voertuig preciezer de snelheid en het moment van remmen berekent.

Daarnaast wordt dit jaar samen met de gemeente Groningen bijvoorbeeld nog meegedaan met een pilot met elektrische deelauto's via het project Testrijders van Natuur en Milieu. Hierbij sponsoren wij samen met de gemeente Groningen een aantal elektrische deelauto's in de provincie. We hebben de ambitie om ook dit de komende jaren verder te gaan stimuleren.

Koppeling met vergroening van de industrie

Er zijn veel raakvlakken tussen energietransitie en vergroening van de chemie. Energietransitie kan niet zonder ook de industrie mee te nemen. Sterker: de grootste klappen zijn in de industrie te maken. En vergroening van de chemie kan niet zonder aanbod van groene elektriciteit. Er is veel overlap tussen de programma's, bijvoorbeeld op de volgende punten:

- De behoefte aan meer wind op zee (alleen het industrie-cluster heeft al 4-6 GW nodig);
- Energiebesparing. Bij grote bedrijven is verregaande energiebesparing nodig en mogelijk; meer dan de ambitie in het e-trans-programma;
- Energie-innovatie. Dat versterkt bovenstaande punt: restwarmte, gelijkstroom, buffer- of batterijfunctie, inpassing groene waterstofproductie;
- Groene producten, zoals 'biobased' grondstoffen en groene waterstof ten behoeve van groene chemie.

We stimuleren het gebruik van biomassa voor energie en het nuttig gebruiken van reststromen en verbinden zo verschillende sectoren met elkaar, zoals landbouw, agro-industrie en chemie. Op termijn moet dit leiden tot een circulaire economie. Een voorbeeld is het project Zambezi, waarin we eerst de hoogwaardige grondstoffen uit biomassa halen (suikers en cellulose) om toe te passen in de chemie. De restproducten, zoals lignine, is bruikbaar voor energieopwekking.

Verder draagt de economie op waterstof, zoals voorgesteld in het Gronings Bod, niet alleen bij aan het verduurzamen van de energievoorziening, maar ook aan vergroening van de chemie. De groene

waterstof kan dienen als chemisch bouwblok of grondstof in de chemische industrie.

Vanuit de portefeuille economie worden verschillende regelingen uitgevoerd om duurzaamheid en CO²-reductie te scoren, promoten en subsidiëren:

- RIG (Eén van de vier kwaliteitseisen. Twintig van de honderd punten zijn bestemd voor circulariteit en CO²-besparing)
- IAG4 (had specifiek hoofdstuk energie-innovatieve projecten)
- I&D MKB (gehele programma gericht op duurzame innovaties)
- EFRO-programma (en co-financiering van EFRO-projecten)
- REP (onder andere EnTranCe/ZAP is hieruit gefinancierd, net als het AVEBE kenniscentrum voor biobased onderzoek)

Ondergrond: warmte-koudeopslag en geothermie

De ondergrond in onze provincie biedt kansen om bij te dragen aan een duurzame energievoorziening. In een deel van de provincie staat dit echter op gespannen voet met de instabiliteit in de ondergrond die is veroorzaakt door de gaswinning. Voor ieder geothermieproject geldt dat de veiligheid gegarandeerd dient te zijn. Waar dat nog niet zeker het geval is, moet de veiligheid door het Staatstoezicht op de Mijnen worden bevestigd alvorens er enige werkzaamheden verricht worden.

Met bodemenergiesystemen kan energie, in de vorm van warmte en koude, opgeslagen worden in de ondiepe ondergrond. Het gebruik van die energie voor het verwarmen of koelen van gebouwen, kan een enorme besparing opleveren. Bodemenergiesystemen zijn in onze provincie volop in gebruik. Grote projecten in de stad, zoals de Euroborg en het stationsgebied, zijn in uitvoering dan wel in planvorming.

De diepere ondergrond kan gebruikt worden voor het winnen van warmte. Geothermie, ook wel aardwarmte, heeft in vrijwel de gehele provincie een groot potentieel om bij te dragen aan de energietransitie. De potenties kunnen benut worden in bebouwde gebieden of bij grote industrieën waar een warmtevraag is. Er zijn ook mogelijkheden om oude of niet meer producerende olie- en gasputten, welke al tot de gewenste diepte geboord zijn, te hergebruiken voor geothermie. Door met partijen te zoeken naar mogelijkheden en (mede)financieringen van onderzoek, stimuleren en faciliteren wij de toepassing van geothermie in onze provincie.

Erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap

Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (ERL) raakt op verschillende vlakken met het Programma Energietransitie. Zo is er het effect van de ruimtelijke ingrepen, zoals de aanleg van zonneparken en de bouw van windmolens, op het landschap en de ruimtelijke kwaliteit. Daarbij moeten we zorgen voor een goede locatiekeuze en inpassing. Verder is er het toekomstbestendig maken van het erfgoed door de lasten naar beneden te brengen. Dit kan onder andere door het aanbrengen van gepaste duurzaamheidsmaatregelen op monumentale gebouwen.

Leefbaarheid

Energiebesparing en -opwekking speelt een belangrijke rol in de projecten die we subsidiëren in de opgave Leefbaarheid (2016-2020). Binnen de verschillende onderdelen van het uitvoeringsprogramma Leefbaarheid zijn criteria opgenomen waarin sprake is van maatregelen voor energiebesparing, energieopwekking en gebruik van duurzame materialen.

Bij bewonersinitiatieven gaat het vooral om dubbele beglazingen, HR++-ketels, dak/wand-isolatie, ledverlichting en zonnepanelen. Maar ook energiecorporaties zijn meerdere malen ondersteund in de oprichting van een dorpsenergiecoöperatie.

Bij speel- en groenprojecten gaat het vrijwel altijd om gebruik van duurzame materialen.

Bij grote gebiedsopgaven hanteren gemeenten zelf criteria en voorwaarden die goed aansluiten op onze criteria, zoals in het centrumplan Muntendam of de Transformatie centrale zone Uithuizermeeden.

'Als familiebedrijf weten wij als geen ander hoe belangrijk het is om een toekomst te creëren voor onze kinderen. Wij nemen dan ook onze verantwoordelijkheid door samen met de provincie Groningen en andere overheden, bedrijven en opleidingsinstituten in de regio op zoek te gaan naar praktische oplossingen voor de energietransitie. En die brengen we ook in praktijk. Onze missie, zero emissie.'

Stefan Holthausen

Algemeen directeur Holthausen group